HØST 2006

KONJUNKTURBAROMETER FOR NORD-NORGE

ARENA: SAMARBEID SKAPER SUKSESS

SpareBank 1 Nord-Norge

INNOVASJON NORGE

Norut Samfunn

Nord-Norge har historisk sett vært en lavt utdannet periferi i Norge. Fortsatt er kompetansenivået i Nord-Norge på et lavere nivå enn i landet totalt, men de siste årene har forskjellene blitt betydelig redusert. På mange viktige områder har veksttakten vært høyere i Nord-Norge enn i landet for øvrig. Det blir utdannet relativt flere her, veksten i antall kompetansearbeidsplasser er høyere og Nord-Norge og Nordområdene sees nå på som mulighetenes region – Nord-Norge er blitt attraktivt. Hovedårsaken til det nye blikket på landsdelen er naturressursene i regionen, og da spesielt energiressursene. Endringene i næringslivsstrukturen og kunnskapsoppbyggingen viser at regionen evner å omstille seg. Hva er årsaken til denne utviklingen? Hvordan kan landsdelen dra nytte av det økte fokuset, og hva er viktige rammebetingelser? Hvilke utfordringer og muligheter står de forskjellige sektorene overfor i tiden fremover? Dette er sentrale spørsmål som vi søker å belyse.

Konjunkturbarometer for Nord-Norge høsten 2006 er et samarbeid mellom SpareBank 1 Nord-Norge, Innovasjon Norge, Institutt for Økonomi ved Universitetet i Tromsø og NORUT Samfunnsforskning AS. Norut Samfunnsforskning AS er ansvarlig for det faglige innholdet i konjunkturbarometeret. Formålet med Konjunkturbarometeret er å bidra med informasjon og kunnskap om og til næringslivet i Nord-Norge.

Konjunkturbarometeret beskriver utviklingen i landsdelen generelt og i sektorene spesielt. Innledningsvis gir vi et sammendrag av utviklingen i nordnorsk økonomi på makronivå og ser så på noen perspektiver ved Nord-Norges utvikling på lang sikt. Videre beskrives utviklingen innenfor befolkning, sysselsetting og arbeidsmarked. Siste del beskriver utviklingen i sektorene i nordnorsk næringsliv. I denne utgaven har vi fokusert spesielt på viktige rammebetingelser for videre utvikling. I tillegg har vi en kort beskrivelse av statsbudsjettet for 2007.

Opplegget og utkast til rapport er lagt frem og drøftet i referansegrupper nedsatt av våre oppdragsgivere. Vi takker for gode råd og nyttige innspill. Også næringsliv og offentlig virksomhet som har bidratt med data og kommentarer, takkes. Konklusjonene står imidlertid for NORUT Samfunnsforskning AS sin regning.

Barometeret er skrevet av et forskerteam bestående av Øystein Hermansen og Eirik Mikkelsen fra Institutt for Økonomi ved Universitetet i Tromsø. Margrethe Aanesen, Mette Ravn Midtgard, Mikko Moilanen, Paul Pedersen og Frank Olsen fra Norut Samfunnsforskning AS.

Innhold

- Noter 3
- Forord 5
  Kampen om kompetansen
- Sammendrag 6
  Bill mrk: Stilling ledig
- Befolkning og arbeidsmarked 8
  Blir det nok arbeidskraft?
- Marin sektor 12
  Gode utsikter i sårbar sektor
- Industri 14
  Kraften ligger i kompetansen
- Bygg og anlegg 16
  Veksten krever nye strategier
- Reiseliv 18
  Full fart i Finnmark
- Energi 20
  Fremtidens energiregion
- Privat tjenesteyting 22
  Kunnskapsgapet tettes
- Offentlig sektor 24
  Flere i arbeid
- Statsbudsjettet 26
  Nordområdesatsingen – mer enn naturresurser og miljø?

Utgiver: SpareBank 1 Nord-Norge
Utarbeidet av: Norut Samfunnsforskning AS
Utforming: Rød Tråd AS
Trykk: Lundblad Media AS

Henvendelser vedrørende Konjunkturbarometeret rettes til SpareBank 1 Nord-Norge, Utviklingsavdelingen.

Konjunkturbarometer for Nord-Norge finner du også på nett. Her finnes presentasjoner og tidligere utgaver.
www.snn.no

ARENA
Tema: Samarbeid skaper suksess
Utarbeidet av C4NN og SpareBank 1 Nord-Norge.

Fotografer	Side
Anne-Kristine Bastholm	1
Universitetet i Tromsø, Marius Fiskum	4
Fellesforbundet	10
Kolbjørn Nilsskog AS	15
Soria Moria Senter for bærekraft	27

Øvrige foto: Rød Tråd AS

Noter

1 Yrkesdeltakingen har sunket litt for menn og økt litt for kvinner, jf Statistikkbanken, SSB 2006.
2 Arbeidsdirektoratet: Utviklingen på arbeidsmarkedet, Rapport 1/2006, Oslo.
3 Prosentueringen er her foretatt av hele befolkning en mellom 16-74 år og ikke etter arbeidsstyrken som er antall sysselsatte, ledige og personer på ordinære arbeidsmarkedstiltak. Andelen arbeidsledige blir derfor lavere enn om vi hadde brukt arbeidsstyrken som prosentureingsbasis.
4 Vi bygger her på SSB's middelalternativ.
5 Østby L. (2004): Den norske eldrebølgen – ikke blant Europas største, men dyr kan den bli og DN Magasinet 28/29 2006 s 34-40.
6 Den gjennomsnittlige levealderen er steget 3 år siden folketrygden ble innført i 1967, jf Østby L. (2004): Den norske eldrebølgen – ikke blant Europas største, men dyr kan den bli. Samfunnspeilet. SSB, Oslo.
7 Norge er det eneste land i Europa hvor andelen over 60 år sank fra 1980 til 2000, mest som en følge av de lave fødselstallene i mellomkrigstiden. Selv om andelen over 60 år vil stige fra 20% av befolkningen til 32% i 2050 ligger vi godt an i forhold til mange andre land i Europa , Østby op.cit.
8 Dagens næringsliv, 28/29 oktober s. 2.
9 I dag ligger lønnsnivået i Norge i mange yrker mellom 25-30% over lønnsnivået i Sverige.
10 I 2000 var yrkesaktiviteten i denne gruppen av inn vandrere på 50 prosent mot 87 prosent i en sammenlignbar gruppe av norske arbeidstakere. Kun 30% sent av innvandrernes ektefeller var i jobb mot 80 % blant de norske. Av de innvandrere som ikke var i jobb var 74 prosent uføretrygdet og 17% mottok andre trygdeytelser, jf Bratsberg, B., Raanum, O og K. Røed: The rise and fall of immigration employment. Frischsentret for samfunnsøkonomisk forskning. Universitetet i Oslo.
11 Berge C. (2006): Sysselsatte fra nye EU-land: Lavt nivå, men sterk vekst. Samfunnsspeilet nr 4. 2006.
12 Kan fravikes dersom gytebestanden faller under føre-var nivå
13 Fangstverdi fra helårsdrevne fartøy
14 Steinshamn 2005. Ressursrenten i norske fiskerier. SNF rapport nr. 6/05. SNF, Bergen.
15 Gruppe I 15 – 28 m lengde
16 Siden Tromsø er en stor kommune i omfang er det mange som har hytter særlig i de ytre deler av kommunen. Antall hytter er trolig 400-500 høyere om vi kunne inkludert fritidshus i bostedskommunen.
17 Slike er planlagt i Målselv, Lenvik, Breiviknes i Troms og i Lyngen. I Målselv er snart 220 tomter solgt, på Silsand og i Lyngen planlegges til sammen 100 hytter/leiligheter og på Breiviknes i Tromsø kommune rundt 400.
18 TØI 2005 ferieundersøkelsen 2004.
19 WWF gav Nordlandsforskning i oppdrag å utarbeide et arbeidsnotat om fremtidig sysselsetting i Nord-Norge, og denne fremhever betydningen av ett diffust definert reiseliv som betydelig viktigere langs det parameteret enn olje og gass noensinne ville bli. Wwf 2005. Fossile og fornybare ressurser i nord - en komparativ studie
20 Skalpe 2002, Mykletun 2000, Øgaard 2002.
21 KIFT – Kompetanse Intensiv Forretningsmessig Tjenesteyting. KIFT-sektoren består av bedrifter innen NACE-gruppene: 64 Post og telekommunikasjoner, 67 Hjelpevirksomhet finansiell tjeneste yting, 72 Databehandlingsvirksomhet, 73 Forskning og utviklingsarbeid og 74 Annen forretningsmessig tjenesteyting.
22 Fremskrivingen er en enkel lineær fremskriving av sysselsettingen hvor de neste 10 års utvikling tilsvarer 2 ganger utviklingen de siste 5 år, dvs vi forutsetter en lineær trend. I de tilfeller hvor den fremskrevne sysselsettingen i enkelt næringer i enkelt kommuner blir negativ, forutsettes det at sysselsettingen i 2016 tilsvarer en tiendedel av sysselsettingen i 2005.
23 Økonomifag ved Universitetet i Tromsø ligger under Norges Fiskerihøgskole og blir derfor registrert under primærnæringsfag, derfor er andelen økonomi og administrative fag ved Universitetet i Tromsø høyere enn hva som kommer fram i tabellen.
24 Andreassen, L. og T. Kronstad (2006): "Hvorfor går flere fra sykemelding til uførhet. "Tidsskrift for velferdsforskning. Oslo, Fagbokforlaget.
25 Ford, M. (1997): Lokal tilpassing i og mellom etatene, Rapport, NOVA og Pedersen, P. (2003): Evaluering av prosjektet "Bevegelseshemmede i jobb." Rapport Norut Samfunnsforskning. Børing, P. (2002): Kartlegging og sammenfatning av norsk og internasjonal samfunnsvitenskapelig forskning om attføring på 1990-tallet og fram til i dag.

Kampen om kompetansen

Med Konjunkturbarometeret tar vi pulsen på den økonomiske utviklingen i Nord-Norge. Vi presenterer fakta og beskriver retninger basert på historisk utvikling og mulige fremtidsbilder. Denne utgaven av Konjunkturbarometeret ser spesielt på rammebetingelser for næringslivet i Nord-Norge. Med et næringsliv som går på høygir er det én utfordring som går igjen, nemlig tilgang på arbeidskraft.

Norge er inne i en høykonjunktur som har vart i over tre år. Selv om farta enda er høy, ser vi tegn til at hastigheten vil avta noe fremover. Utfordringer med å skaffe nødvendig kompetanse og arbeidskraft fører til leveranseproblemer for næringslivet. Denne mangelen på kvalifisert personell presser lønnsnivået opp. Dette påvirker næringslivets lønnsomhet og produksjon. Norges Bank vil fortsette rentehevningen for å bremse kredittetterspørselen. Disse faktorene gir klare signaler om at perioden med høykonjunktur nærmer seg slutten.
I forhold til mangelen på arbeidskraft er spørsmålet om man evner å øke tilgangen ved å importere arbeidskraft fra utlandet, redusere sykefraværet og ikke minst få flere uføretrygdede i arbeid. Det er et tankekors at det for mange lønner seg å være uføretrygdet i stedet for å livnære seg med lønnet arbeid.

Det er gledelig at utdanningsnivået i den nordnorske arbeidsstyrken stadig øker, selv om det fremdeles er et kompetansegap - spesielt innenfor naturvitenskap og økonomifag. Det er viktig at vi fortsatt skaper entusiasme og bolyst i Nord-Norge. Forholdene må legges til rette for å sikre at velutdannet ungdom ønsker å vende hjem for å arbeide i landsdelen.

Forskning og utvikling bidrar til å skape fundamentet for fremtidens verdiskaping i landsdelen. Arenabilaget viser en gründers reise på veien til en vellykket kommersialisering. På denne reisen møter vi både kunnskap, nettverk, ledelse og kapital. Dette er alle nødvendige ressurser for en gründer. Etablering av nye bedrifter skjer først og fremst som spinoffs fra etablerte bedrifter. Kunnskap er imidlertid en ny og undervurdert kilde til bedriftsetableringer. Arenabilaget fokuserer derfor på kommersialisering av kunnskap.

Vi takker de mange bidragsyterne til Konjunkturbarometeret og Arenabilaget. Deres kompetanse og vilje til å dele og skape kunnskap, har gjort dette til en spennende utgivelse.

Tromsø 22. november 2006

Hans Olav Karde
Adm. direktør
SpareBank 1 Nord-Norge

Bill mrk: Stilling ledig

Nord-Norge er fortsatt inne i en kraftig høykonjunktur. Det er vekst i etterspørsel og produksjon på nesten alle områder. Arbeidsledigheten er rekordlav, og mangel på arbeidskraft kan se ut til å bli en vedvarende utfordring. Investeringslysten og gjeldsveksten er nå så sterk at Norges Bank vil øke renta ytterligere.

Norsk økonomi

Norsk økonomi er inne i en høykonjunktur som har vart siden 2003. Veksten har blitt forsterket det siste året. Sysselsettingen øker, og arbeidsledigheten er rekordlav. Inflasjonen er likevel fortsatt lav. Det forventes imidlertid både lønns- og prisvekst og stigende rentenivå i tiden fremover.

Vekst i alle næringer

Internasjonal høykonjunktur med stor etterspørsel etter råvarer, har ført til økt eksport. Lave renter har bidratt til vekst i innenlandsk etterspørsel, og økte oljeinvesteringer har gitt gode tider - spesielt for verftsindustrien. Resultatet har vært vekst og gode resultater i nær sagt alle næringer.

Tilgang på arbeidskraft – en vekstdemper

Mangel på ledig kapasitet, og da særlig på arbeidskraft, bidrar til å begrense veksten fremover. Halvparten av bedriftene i en undersøkelse utført av Norges Bank, sier at tilgangen på arbeidskraft vil være en begrensende faktor ved vekst i etterspørselen. Dette gjelder spesielt innen bygg og anlegg, oljerelatert industri og tjenesteytende næringer.

Økte renter og utflating i boligprisene

Norges Bank har hevet styringsrenten fire ganger så langt i år, fra 2,25% i januar til 3,25% i november. Det forventes at renten vil heves ytterligere i 2007. Press i den norske økonomien, fortsatt høy gjeldsvekst og økte eurorenter taler for en stigende norsk rente. På den annen side tilsier ikke handlingsregelens inflasjonsmål på 2,5% at rentene skulle øke.

Lave renter og sterk reallønnsvekst har bidratt til at boligprisene og boliginvesteringene har vokst kraftig siden 2003. Veksten i investeringene var på 14,5% i 2005, mens anslaget for 2006 er 6%. Det forventes tilnærmet nullvekst i de kommende år.

Stramt arbeidsmarked – økt lønnsvekst

Ved årets lønnsoppgjør ble det gitt betydelig større tillegg enn de foregående årene. Samtidig bidrar lønnsglidning til at lønnsnivået i 2007 blir betydelig høyere enn i 2006. Det er flere årsaker til et sterkere lønnspress i 2007. Konsumprisene har, i løpet av høsten 2006, steget betydelig på grunn av økte strømpriser. Med en vedvarende høykonjunktur vil arbeidsledigheten fortsatt holde seg lav.

Nordnorsk økonomi

Fra Norges Banks regionale nettverk rapporteres det om vekst i både etterspørsel og produksjon på alle områder. Veksten er sterkere enn i forrige periode, og det forventes også god vekst i kommende periode. Hele 61% av bedriftene oppgir at de vil ha problemer med å møte en økt etterspørsel. Det viser at næringslivet i landsdelen nå ligger på kapasitetsgrensen og at det er større konkurranse om kvalifisert arbeidskraft.

Tilgang på arbeidskraft

Det generelle bildet viser at det er vanskelig å få tak i kompetansetung og spesialisert arbeidskraft, og dette gjelder i alle sektorer. Høykonjunkturen gir nå tydelige utslag både i forhold til antall sysselsatte og arbeidsledige. For første gang på lang tid økte sysselsettingen litt i landsdelen siste år, og arbeidsledigheten er nå 2,7% av arbeidsstyrken. Tilgang på egnet arbeidskraft er allerede en knapphetsfaktor i enkelte vekstnæringer, og det er alminnelig antatt at mangel på arbeidskraft kan bli et vedvarende problem på sikt. Vi ser nå klare tegn til økende nettoutflytting fra Nord-Norge.

Marine variasjoner

I marin sektor gir høy laksepris fortsatt gode tider for oppdretterne. Høyere pris på torsk øker trolig lønnsomheten også i fisket. Fiskeindustrien, og særlig filetsegmentet, har fortsatt svake resultater. Sysselsettingen vil fortsette å gå ned - i fiskeriene spesielt som følge av kvotesammenslåinger.

Tilpasningsdyktig industri

Industrieventyret i Mosjøen viser at tradisjonelle konkurransefortrinn, som billig kraft, ikke nødvendigvis er en kritisk faktor for tungindustrien. Bevisst satsing på kompetanse hos arbeidskraften og i organisasjonen har for Elkem Aluminium Mosjøen ført til at eierne satser på å styrke driften ved å bygge en egen anodefabrikk. Bortfall av langsiktige kraftavtaler med staten kan imidlertid ramme kraftintensiv industri i Nord-Norge hardt. Det har imidlertid vært gode argumenter for at kraftintensiv industri i Nord-Norge likevel bør kunne inngå langsiktige kraftavtaler til en gunstig pris.

Handelsnæringen nyter godt av økende etterspørsel og god økonomi i befolkningen.

Reiselivet ved et veiskille?

Reiseliv har store utfordringer fremover med stor konkurranse om arbeidskraften og dermed et økende lønnsnivå. Dersom reiselivsnæringen, og spesielt ferie- og fritidsmarkedet, skal være en viktig sysselsetter i distriktene, krever det nytenking både på produkt- og markedssiden. Finnmark er så langt det fylket som har lyktes best i ferie- og fritidsmarkedet.

Byggeboom

I de største pressområdene Bodø, Tromsø og Hammerfest er det stor mangel kvalifisert arbeidskraft. Knappheten presser lønningene opp, og det gir entreprenørene incentiv til arbeidssparende tiltak. Byggeaktiviteten på landsbygda er høyere enn på lenge. Nå er det fritidsboliger som bygges, særlig i omlandskommuner til byer og store tettsteder. Aktiviteten innen dette segmentet er en viktig del av lokalmarkedene, både når det gjelder vareleveranser og anleggsaktivitet.

Fremtidens energiregion

Nord-Norge har gått fra å være en relativt stor vannkraftprodusent til å bli landets fremtidige energiregion både for fossilt brensel og fornybar energi. Dersom potensialet for vindkraft og småskala vannkraft i landsdelen bygges ut, vil investeringskostnadene komme opp mot 50 mrd kr. Det er imidlertid mange utfordringer som må løses for at fornybar energi skal bli en betydelig næringsvirksomhet i landsdelen.

Kompetansegapet tettes

Utdannelsesnivået blant nordnorsk arbeidskraft øker. Nord-Norge ligger likevel fortsatt etter landet som helhet. Privat tjenesteyting er en vekstsektor som er avhengig av høy kompetanse. Økt vekst-takt og høyere kompetansenivå fordrer at landsdelen klare å konkurrere om den kompetente arbeidskraften. Samtidig må utdanningsinstitusjonene i landsdelen utdanne til riktig kompetanse.

Nordområdesatsing?

Statsbudsjettet for 2007 fremstår mer som en satsing på Nordområdene enn en satsing i Nordområdene. Det viktigste er antagelig at det er økt fokus på Nord-Norge og Nordområdene på politisk nivå. Derfor er det nå viktig at næringsliv, kunnskapsmiljø og befolkningen generelt bruker det økte fokuset til å vise hva som trengs for å få fart i de landbaserte aktivitetene, og ikke minst i samarbeidet med Russland.

Nøkkelindikatorer:

Nyetablering - Nyetablerte foretak. Prosentvis endring fra 1. halvår 2005 til 1. halvår 2006.

Sysselsettingsendring - Prosentvis endring i sysselsetting fra 2004 til 2005.

Sysselsettingsandeler - Sysselsatte i en sektor som andel av total sysselsetting, per 2005.

Sysselsetting – Sysselsatte per 2005.

God lønnsomhet - Andel av bedrifter med god lønnsomhet i 2005. Vi har definert at bedrifter har god lønnsomhet når totalkapitalrentabiliteten er større enn 10%.

Endring i lønnsomhet – Prosentvis endring i antall bedrifter med god lønnsomhet fra 2004 til 2005.

Nøkkelindikatorer på regionnivå.

	Nyetableringer	Sysselsettingsendring	God lønnsomhet	Endring i lønnsomhet
Nordland	12 %	-0,2 %	33 %	-8 %
Troms	11 %	0,1 %	34 %	-11 %
Finnmark	13 %	0,1 %	33 %	-5 %
Nord-Norge	12 %	0,0 %	33 %	-8 %
Hele landet	8 %	1,1 %	39 %	-10 %

Kilde: ProffForvalt, SSB og egne beregninger.

Sysselsettingsandeler, 2005.

	Primærnæringene	Industri	Energi	Reiseliv	Bygg og anlegg	Private tjenester	Offentlig administrasjon
Nordland	8,7 %	7,8 %	1,2 %	10,0 %	7,0 %	24,9 %	40,5 %
Troms	6,3 %	5,5 %	0,9 %	9,1 %	6,7 %	27,1 %	44,4 %
Finnmark	9,4 %	4,2 %	1,0 %	9,4 %	7,4 %	24,0 %	44,6 %
Nord-Norge	8,0 %	6,5 %	1,1 %	9,6 %	6,9 %	25,5 %	42,5 %
Hele landet	3,9 %	12,5 %	0,7 %	8,5 %	6,8 %	33,5 %	34,2 %

Kilde: SSB.

Sysselsettingsendring, 2004-2005.

	Primærnæringene	Industri	Energi	Reiseliv	Bygg og anlegg	Private tjenester	Offentlig administrasjon
Nordland	-2,3 %	0,3 %	-2,9 %	-0,5 %	3,0 %	0,6 %	-0,6 %
Troms	-4,7 %	4,0 %	1,2 %	-1,1 %	0,9 %	1,3 %	-0,2 %
Finnmark	1,6 %	1,2 %	-4,3 %	0,8 %	2,1 %	0,5 %	-0,9 %
Nord-Norge	-2,3 %	1,5 %	-1,9 %	-0,5 %	2,1 %	0,9 %	-0,5 %
Hele landet	-2,0 %	0,3 %	-4,4 %	0,2 %	3,8 %	2,1 %	0,5 %

Kilde: SSB.

Makroøkonomiske hovedstørrelser, 2004-2009. Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før og nivå.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	4,7	3,4	3,5	3,7	3,0	3,7
Bruttonasjonalprodukt	3,1	2,3	2,1	2,9	2,8	1,4
Sysselsatte personer	0,4	0,7	2,5	1	0,6	1
Arbeidsledighetsrate (nivå)	4,5	4,6	3,4	3,3	3,5	3,3
Lønn per normalårsverk	4,3	3,6	4	5	4,5	3,5
Konsumprisindeksen (KPI)	0,4	1,6	2,4	1,5	1,1	1,7
Boligpris	10,1	7,9	12,8	5,1	2,9	2,8
Husholdningenes realdisponible inntekt	4,7	6,7	-5,7	5,5	4,9	3,1
Husholdningenes sparerate (nivå)	9,8	12,6	4,3	6,2	7,9	7,4
Pengemarkedsrente (nivå)	2	2,2	3,1	3,8	3,8	3,8
Utlånsrente, banker (nivå)	4,1	3,9	4,3	4,9	4,9	4,9
Importveid kronekurs (44 land)	3	-3,9	0,1	0,3	0	0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Blir det nok arbeidskraft?

Lav arbeidsledighet og kraftig vekst i sysselsettingen tapper arbeidskraftsreservene. Med en stadig eldre befolkning blir utfordringen å finne ny arbeidskraft som kan fylle nødvendige oppgaver, både innenfor næringsliv og i det offentlige. Samtidig ser vi at nettoutflyttingen fra Nord-Norge øker.

Utenlandsk arbeidskraft blir stadig mer nødvendig for å holde hjulene i gang under høykonjunkturen. Her fra et informasjonsmøte for utenlandske arbeidere i regi av Fellesforbundet.

Hovedlinjer

Næringslivet i Norge og Nord-Norge er nå inne i en høykonjunkturfase som nok kan flate litt ut, men som antas å vedvare de nærmeste tre år. Høykonjunkturen gir nå tydelige utslag både i forhold til antall sysselsatte og arbeidsledige. Sist år opplevde landsdelen, for første gang på lang tid, en liten økning i sysselsettingen. Arbeidsledigheten i Nord-Norge er nå 2,7% av arbeidsstyrken. Egnet arbeidskraft er allerede en knapphetsfaktor i enkelte vekstnæringer, og det er alminnelig antatt at mangel på arbeidskraft kan bli et vedvarende problem. Den viktigste årsaken er at arbeidsstyrken eldes mer og mer. Fra rundt 2010 øker antall alderspensjonister kraftig, og denne utviklingen vil fortsette de neste 30 år. Aldringen av arbeidsstyrken medfører tap av årsverk fordi yrkesaktiviteten synker sterkt fra fylte 55 år. Også omstillingsdyktigheten synker med alderen, og det i en tid da kravet til omstilling er større enn noen gang. Mange av de aktuelle satsningsområdene krever høyt kvalifisert arbeidskraft. Det samme gjør offentlig sektor, særlig på grunn av store etterkrigskull som forårsaker ekstraordinær høy avgang fra arbeidslivet.
Dette genererer to samfunnsproblem. Det ene er finansielt. Samfunnet vil bli påført betydelige utgifter i form av pensjoner, trygder og stønader ut over den finansiering Pensjonsfondet kan gi. Det er dette den nylig framlagte pensjonsreformen tar sikte på å mildne. Den andre virkningen har med forbruk av arbeidskraft å gjøre. Flere gamle og en stadig økende levealder, krever en større andel av arbeidsstyrken til pleie og omsorg for den ikke yrkesaktive befolkningen. Et vedvarende stramt arbeidsmarked vil også kunne få betydelige regionaldemografiske konsekvenser. Perioder med knapphet på arbeidskraft har hittil medført sterk intern sentralisering i landsdelen og nasjonal sentralisering gjennom særlig stor utflytting fra Nord-Norge til sentrale arbeidsmarkeder i andre landsdeler.

Befolkningsendring

Tre faktorer avgjør hvor store arbeidskraftsressurser som er tilgjengelige til produksjon av varer og tjenester i et område; befolkningsmengden i yrkesaktiv alder, alderssammensetningen og yrkesaktiviteten. Hvor solid en region er avgjøres av størrelsen på demografiske tilvekstfaktorer slik de kommer til uttrykk i fødselsoverskudd og nettoutflytting. Mellom 1990 og 2006 økte befolkningen i Nord-Norge med rundt 2500 personer - eller 0,5%.
I samme tidsrom økte befolkningen i Norge med 8%. Etter århundreskiftet har befolkningen gått svakt ned i Nord-Norge, mens befolkningen på landsbasis har økt med 2,8%. Fire økonomiske regioner har hatt befolkningsvekst. Dette gjelder først og fremst Tromsø (15%) og Alta (10%) som har hatt sterk befolkningsvekst. Også Bodø (4%) og Mo i Rana (1%) har opplevd vekst. Mange økonomiske regioner, som Andselv (-11%), Sandnessjøen (-9%), Vadsø (-9%), Narvik (-8%) og Nord-Troms (-7%) har hatt sterk nedgang i befolkningen. En rekke andre økonomiske regioner har imidlertid klart seg rimelig bra. Dette gjelder Brønnøysund, Mosjøen, Kirkenes, Lofoten og Harstad. Med unntak av Kirkenes, har de sistnevnte stedene ikke hatt en like gunstig befolkningsutvikling etter århundreskiftet.

Endringer i tilvekstfaktorer

Nord-Norge hadde i 2005 et fødselsoverskudd på 1.060 personer. Det samlede fruktbarhetstall for Nord-Norge lå i 2005 på 1,86. For at befolkningen skal reprodusere seg selv på lang sikt kreves det et samlet fruktbarhetsnivå på 2,1. Det er en klar tendens til sentralisering av antall fødte. 91% av fødselsoverskuddet kommer fra de tre sentrale økonomiske regionene Tromsø, Alta og Bodø. Dette skyldes i hovedsak den kontinuerlige og langvarige innflyttingen av yngre mennesker til disse områdene. Åtte andre økonomiske regioner har også et mindre fødselsoverskudd. Det gjelder Kirkenes, Hammerfest, Vadsø, Andselv, Finnsnes og Harstad, Mo i Rana og Lofoten. Seks økonomiske regioner har fødselsunderskudd.

Nord-Norge har i hele etterkrigstiden fungert som et reservearbeidsmarked for de store arbeidsmarkedskjerner i andre landsdeler. Ved alle høykonjunkturer etter 1980 har utflyttingen fra Nord-Norge økt sterkt. Dette har ikke skjedd i den nåværende høykonjunkturen. For Nord-Norges vedkommende var det tvert imot en merkbar nedgang i mobiliteten fra 2004 til 2005. Dette gjaldt så vel for inn- og utvandring som for innenlandske flyttinger. Flyttingen mellom landsdelene var på 10,9 per tusen innbyggere for perioden 2001-2005 – kun 0,1 per tusen over lavkonjunkturperioden 1990-1995. Denne stabiliteten er nå i ferd med å endre seg. Økt etterspørsel etter arbeidskraft har det siste året ført til en klart stigende nettoutflytting fra Nord-Norge, men økningen er foreløpig ikke urovekkende. Den langvarige nettoutflyttingen fra Nord-Norge har fått konsekvenser for befolkningssammensetningen. Virkningene er imidlertid moderert av den jevnt over høyere fødselsraten i landsdelen. Sammenlignet med landsgjennomsnittet har Nord-Norge færre innbyggere i den mest fertile og omstillingsdyktige aldersgruppen 20 til 40 år og flere mellom 50-60 år. Vi har nå også færre barn under 4 år enn snittet. Dette er både en konsekvens av utjevningen i fødselsratene mellom regionene og det faktum at landsdelen har færre i fødedyktig alder. På den annen side er andelen barn og unge mellom 8 og 20 år som den alltid har vært; høyest i nord. Dette overskuddet har andre landsdeler hittil nytt godt av når disse var klare for yrkeslivet. Det store spørsmålet er om Nord-Norge vil holde bedre på sin unge befolkning, nå som landsdelen selv har et stort behov for arbeidskraft.

Sysselsetting

Fra andre kvartal i 2005 til andre kvartal i år økte sysselsettingen på landsbasis med 61.000, eller 2,6%. Dette er den kraftigste økningen siden toppunktet i høykonjunkturen i 1997. Veksten i økonomien skjer på de fleste områder, og det blir stadig flere ledige stillinger innenfor alle yrkesgrupper. Høykonjunkturen gir nå tydelige utslag både i forhold til antall sysselsatte og arbeidsledige. Registerstatistikken til SSB viser at antall sysselsatte har holdt seg tilnærmet stabil i landsdelen siste femårsperiode. I følge Arbeidskraftsundersøkelsen steg sysselsetting for første gang på lang tid. Fra 2. kvartal 2005 til 2. kvartal 2006 økte den med rundt 1.000 personer, eller 0,5%.

Det har skjedd en betydelig geografisk omfordeling av antall sysselsatte etter århundreskiftet. Fire økonomiske regioner har økt sysselsettingen, og veksten har vært sterkest i Alta og Kirkenes med henholdsvis 7,5 og 5,4%. De to største økonomiske regionene Tromsø og Bodø, hadde noe mindre vekst med 3,5 og 1,8%. Nærmere studier viser at det er sentrene i de økonomiske regionene som først og fremst vokser, dvs. byene Tromsø, Bodø og Alta. I det siste har også Kirkenes, Hammerfest og Mosjøen vært

Prosentvis endring i folkemengden 2006-2016 i Nord-Norge og Norge.

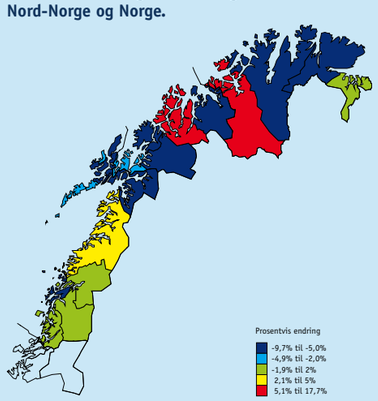

Økonomiske regioner i Nord-Norge.

Bodø = Bodø, Rødøy, Meløy, Gildeskål, Beiarn, Saltdal, Fauske. Sørfold, Steigen og Hamarøy. **Narvik** = Narvik, Tysfjord, Lødingen, Tjeldsund, Evenes og Ballangen. **Brønnøysund** = Bindal, Sømma, Brønnøy, Vega og Vevelstad. **Sandnessjøen** = Herøy, Alstadhaug, Leirfjord, Dønna, Lurøy og Træna. **Mosjøen** = Vefsn, Gran og Hattfjelldal. **Mo i Rana** = Nesna, Hemnes og Rana. **Lofoten** = Røst, Værøy, Flagstad, Vestvågøy, Vågan og Moskenes. **Vesterålen** = Hadsel, Bø, Øksnes, Sortland og Andenes. **Harstad** = Harstad, Kvæfjord, Skånland og Bjarkøy. **Tromsø** = Tromsø, Balsfjord, Karlsøy, Lyngen og Storfjord. **Andselv** = Gratangen, Lavangen, Bardu, Salangen og Målselv. **Finnsnes** = Sørreisa, Dyrøy, Tranøy, Torsken, Berg og Lenvik. **Nord-Troms** = Kåfjord, Skjervøy, Nordreisa og Kvænangen. **Vadsø** = Vadsø, Vardø, Gamvik, Berlevåg, Tana, Nesseby og Båtsfjord. **Hammerfest** = Hammerfest, Kvalsund, Måsøy, Nordkapp, Porsanger, Karasjok, Lebesby og Gamvik. **Alta** = Alta, Kautokeino, Loppa og Hasvik. **Kirkenes** = Kirkenes.

Befolkningen etter alder i Nord-Norge og Norge.

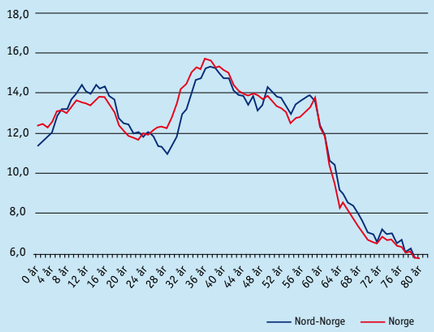

Sysselsatte i 2005 og endringer 2000-2005 og 2004-2005 etter økonomisk region.

	Sysselsatte 2005	Endringer	Prosentvis endring 2000-05	Prosentvis endring 2004-05
Bodø	37762	681	1,8	0,4
Narvik	12228	-430	-3,4	-1,7
Brønnøysund	5634	-38	-0,7	-0,6
Sandnessjøen	6553	-152	-2,3	-1,9
Mosjøen	7734	-6	-0,1	0,8
Mo i Rana	13559	-722	-5,1	-1,1
Lofoten	10360	-172	-1,6	-0,1
Vesterålen	13763	-166	-1,2	-0,5
Harstad	14376	-101	-0,7	-1,5
Tromsø	41450	1420	3,5	1,5
Andselv	6858	-481	-6,6	-2,4
Finnsnes	8115	-285	-3,4	-1,2
Nord-Troms	4510	-39	-0,9	-0,5
Vadsø	7075	-788	-10,0	-0,7
Hammerfest	11731	-187	-1,6	-0,8
Alta	10918	772	7,6	1,5
Kirkenes	4397	226	5,4	0,3
Nord-Norge	217023	-468	-0,2	-0,1

Kilde: SSB, Statistikkbanken.

Folketallet i 2006, absolutte tall og prosentvise endringer 1990-2005 og 2000-2005.

	Folketall 2006	Prosentvis endringer 1990-2005	Prosentvis endringer 2000-2005	Fødsels-overskudd per 1000 innbyg-gere	Netto-flytting per 1000 innbyg-gere *
Bodø	77351	3,9	1,3	3,8	-2,2
Narvik	28259	-8,1	-3,2	-0,4	-15,9
Brønnøysund	13178	-1,5	-2,2	-2,4	-11,1
Sandnessjøen	15118	-9,3	-3,8	-3,8	-10,6
Mosjøen	16486	-1,6	-2,1	-0,7	-7,7
Mo i Rana	31666	1,2	-0,5	1,5	-4,5
Lofoten	23801	-2,8	-2,2	0,5	-7,7
Vesterålen	30398	-6,1	-3,0	-0,6	-6,0
Harstad	31380	-2,8	-1,3	1,2	-4,1
Tromsø	76627	15,0	5,7	6,5	2,2
Andselv	14920	-10,8	-4,9	1,3	-17,2
Finnsnes	19267	-6,1	-1,9	0,5	-8,5
Nord-Troms	11391	-7,2	-1,5	-1,1	-8,6
Vadsø	15625	-8,3	-5,8	0,6	-15,8
Hammerfest	24715	-8,2	-2,8	2,7	-11,4
Alta	23133	9,9	2,7	7,5	0,0
Kirkenes	9464	-1,9	-0,7	3,7	-6,4
Nord-Norge	462779	0,5	-0,3	2,3	-5,7
Antall		2505	-1388	1060	2638

* Nettoutflytting betyr her utvekslinger i forhold til alle andre økonomiske regioner både i Nord-Norge og i landet for øvrig. Antall og raten forteller kun noe om flyttelekkasjen ut av regionen.

Arbeidsledige 09/06 og endr. sist år, sykefravær i 1. kvartal 2006 og endr. i forhold til året før.

	Arbeidsledighet			Sykelighet	
	Registrerte arbeidsle-dige	Prosentvis endring	Prosent arbeids-ledige	Sykedager	Andel sykedager av dagsverk
Bodø	1119	-29 %	2,8 %	112896	6,3
Narvik	438	-28 %	3,3 %	50064	8,3
Brønnøysund	147	-12 %	2,3 %	18037	7,1
Sandnessjøen	204	-48 %	2,8 %	17830	5,9
Mosjøen	184	-18 %	2,3 %	24678	6,8
Mo i Rana	513	-25 %	3,4 %	47361	7,0
Lofoten	506	-24 %	4,4 %	27296	6,4
Vesterålen	487	-38 %	3,3 %	39547	6,6
Harstad	469	-25 %	3,0 %	47331	6,9
Tromsø	975	-22 %	2,4 %	136660	7,1
Andselv	142	-31 %	1,9 %	20313	6,0
Finnsnes	258	-31 %	2,8 %	31137	8,1
Nord-Troms	247	2 %	4,5 %	18299	8,5
Vadsø	471	-18 %	6,0 %	26366	8,1
Hammerfest	442	-36 %	3,4 %	39382	7,4
Alta	481	-21 %	4,1 %	43241	8,9
Kirkenes	118	-40 %	2,5 %	18459	8,2
Nord-Norge	7201	-27 %	3,1 %	718897	7,1

Kilde: SSB, Statistikkbanken.

91% av fødselsoverskuddet kommer fra de økonomiske regionene Bodø, Tromsø og Alta.

Arbeidskontorene har mange ledige stillinger, men mangler jobbsøkere.

i vekst. Brønnøysund, Mosjøen, Vesterålen, Lofoten, Harstad, Nord-Troms og Hammerfest hadde bare mindre nedgang i sysselsettingen i femårsperioden. Betydelig nedgang finner vi i Vadsø, Andselv, Mo i Rana, Narvik og Finnsnes. Dette gjenspeiler rasjonaliseringene og strukturendringene som er gjennomført i fiskeindustrien, forsvaret og deler av annen industri.

Arbeidsledighet

Økningen i sysselsettingen det siste året har i stor grad kommet fra arbeidsledige hender[1]. Ledigheten har sunket kraftig over hele landet og har gått ned i alle yrkesgrupper i privat sektor. Bedringen i kommuneøkonomien har også slått ut positivt for arbeidsledigheten i de mest vanlige yrker i offentlig sektor. Fra september 2005 til september 2006 gikk arbeidsledigheten ned med 27% i Nord-Norge, 2% mer enn landsgjennomsnittet. Reduksjonen kom i alle aldersgrupper og hos begge kjønn. Den var særlig kraftig blant de under 30 år, noe som har gjort det lettere for nyutdannede å komme i arbeid. I oktober var ledigheten nede på 2,7% av arbeidsstyrken. En arbeidsløshet mye under 2% er vanskelig å tenke seg. Arbeidsmobiliteten i moderne samfunn er såpass høy at en viss andel av arbeidsstyrken stadig er på vandring fra én jobb til en annen. Dette gjelder særlig i høykonjunkturperioder.

Arbeidsledigheten er nå særlig lav (under 2,5%) i Bodø, Tromsø, Andselv, Brønnøysund og Kirkenes, mens Vadsø, Nord-Troms, Lofoten og noe overraskende Alta fortsatt har høy arbeidsledighet (over 4%). Nedgangen i arbeidsledigheten sist år har vært særlig sterk i Mosjøen, Kirkenes, Vesterålen og Hammerfest. For landet som helhet ventes det i 2007 en ytterligere nedgang. Den registrerte arbeidsledigheten vil da ligge på rundt 2,5% av arbeidsstyrken[2]. Dette vil i så tilfelle være det laveste nivået siden høykonjunkturen midt på 1980-tallet.

Sykelighet

Sykefraværet har økt i alle fylker og i samtlige sektorer siste år. Sykefravær reduserte arbeidskraftstilbudet med hele 8,3% i forhold til avtalte dagsverk i første kvartal i 2006. Dette har skjedd til tross for IA-avtalen mellom regjeringen og partene i arbeidslivet. Denne skulle få ned sykefraværet betraktelig. Regjeringen har satset mye på å snu trenden, men de lanserte forslagene fikk så mye motstand at saken nå utredes på nytt av et partsammensatt utvalg. Det er alminnelig enighet om at sykefraværet kan reduseres med egnede virkemidler. En nedgang i sykefraværet er en av de viktigste kildene til økt arbeidskraftstilbud på kort sikt. Når vi vet at langtidssykefravær ofte fører til uføretrygd, vil en reduksjon i alminnelig sykefravær også være med på å hindre utstøting fra yrkeslivet.
Det totale sykefraværet i Nord-Norge var på 8,2% i 1. kvartal 2006, mens det legemeldte var på 7,1%. De regionale variasjonene er ikke lett å tolke. Hvorfor Alta har et sykefravær på nær 9% mens Tromsø har 7% og Sandnessjøen kun 5,9%, er vanskelig å forklare. Disse regionale variasjonene viser derfor at det kan være mye å hente på tiltak som reduserer sykefraværet.

Befolkningen mellom 16-74 år etter alder.

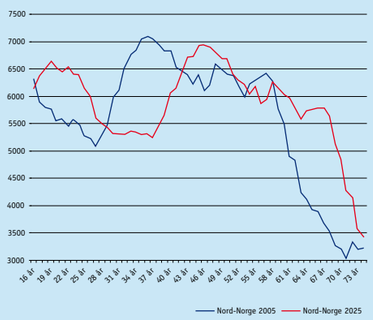

Befolkningen mellom 16-74 år etter arbeidsmarkedsstatus og økonomisk region 4. kvartal 2004.

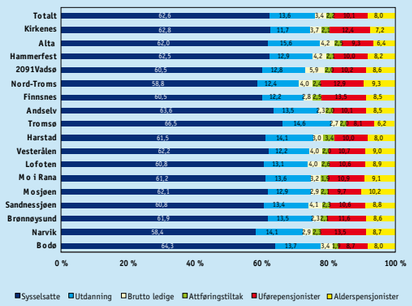

Endringer i arbeidsstyrken 2006-2016.

	2005	2015	Endring 2006-2016	Prosentvis endring
Bodø	39517	40149	453	1,1
Narvik	13243	13097	-203	-1,5
Brønnøysund	6307	6425	92	1,5
Sandnessjøen	7393	7482	43	0,6
Mosjøen	7987	7947	-58	-0,7
Mo i Rana	14951	15115	116	0,8
Lofoten	11360	11464	75	0,7
Vesterålen	14753	14833	34	0,2
Harstad	15632	15577	-155	-1,0
Tromsø	40836	41690	707	1,7
Andselv	7617	7685	42	0,5
Finnsnes	9139	9208	47	0,5
Nord-Troms	5504	5486	-42	-0,8
Vadsø	7909	7882	-42	-0,5
Hammerfest	12848	12776	-123	-1,0
Alta	11611	12233	579	5,0
Kirkenes	4805	4854	41	0,9
Nord-Norge	231412	233904	1604	0,7

Kilde: SSB og egne beregninger.

Finnes det andre reserver?

Langt fra alle som regnes å være i arbeidsfør alder er i arbeid. Kun 63% av befolkningen mellom 16 og 74 år var sysselsatt, mens 14% var under utdanning. En fjerdedel hadde altså andre statuser. Trekker vi fra 8% alderspensjonerte vil det si at 15% mellom 16 og 74 år har sin hovedinntekt fra trygder eller stønader. Hele 2/3 av denne gruppen er uføretrygdede. Ytterligere 4% er på attføring eller langtidssykemeldt. Rundt 3% var arbeidsledige eller på ordinære tiltak[3].

Det er relativt betydelige forskjeller mellom den nærende og den tærende befolkning i de ulike økonomiske regioner i landsdelen. Tromsø, Bodø og Alta har kun 8- 9% uføretrygdede, mens andelen er 12-14% i regioner som Finnsnes, Narvik, Nord-Troms og Kirkenes. De sistnevnte er tidligere industrikommuner eller ensidige primærnæringsdistrikter.

Antall uføretrygdede i Norge er nå på hele 326.000, noe som medfører en kostnad på 47 mrd kr. Det er et høyt prioritert politisk mål å stanse økningen og helst redusere antallet personer på ulike trygdeordninger. Et hovedredskap for å oppnå dette er NAV-reformen som innebærer en radikal omlegging av velferdsforvaltningen og de endringer i stønadssystemet som er bebudet i Velferdsmeldingen som nylig er lagt frem.

Demografiske endringer fram mot 2016

I følge SSB sine siste prognoser vil folketallet i landsdelen stige med 1,2% fram til 2016 mot 3% for landet som helhet. Sett i et arbeidsmarkedsperspektiv er endringene i befolkningssammensetningen langt viktigere[4]. Aldersgruppen 16 til 74 år vil øke med 16.700 personer fram til 2016. Dette skaper liten vekst i arbeidsstyrken, og beregninger viser at den kun vil øke med 1.600 personer, tilsvarende 0,7%. Grunnen til dette er at den nordnorske yrkesbefolkningen stadig blir eldre. Siden yrkesaktiviteten faller sterkt etter fylte 55 år, gir det seg utslag i færre årsverk per person i arbeid når en større andel av befolkningen blir 55 år eller eldre. Arbeidsstyrken vil derfor i hovedsak være den samme i 2016 som i dag. Ni av de økonomiske regionene vil få en svak vekst på 0,5 til 1,5% i arbeidsstyrken mens åtte vil få en nedgang på mellom 0,5 og 1%.

Blir det nok arbeidskraft?

Det mest sannsynlige er at det blir knapphet på arbeidskraft fremover og at dette kan bli et større og vedvarende problem[5]. Om det blir stor mangel avhenger både av hvor godt vi lykkes på det næringsøkonomiske feltet og hvordan vi steller oss på andre måter. Det er betydelige arbeidskraftsressurser i den eldre befolkningen. Mange av dagens 67-åringer er friskere enn for kort tid siden[6], men samtidig pensjonerer stadig flere seg før de fyller 67 år. Regjeringens nye pensjonsreform tar sikte på å endre dette. Det skal lønne seg å jobbe selv etter fylte 62 år. Dette skal kunne gjøres uten avkorting i pensjonen - i motsetning til dagens ordning. Omleggingene som nå er på trappene, både for sykelønnsordningen, stønader i attføringsapparatet og uførepensjonen, vil kunne øke arbeidskraftsressursene betydelig på sikt.

Hva med innvandring?

Når mangelen på arbeidskraft har vært stor i Norge har våre naboland tidligere bidratt vesentlig. Dette kan vi ikke regne med i framtiden siden våre naboland får en enda mer ugunstig alderssammensetning enn vi gjør. Dette gjelder også for de fleste andre land i Europa[7]. Derfor må vi trolig søke utenfor Vest-Europa om vi ønsker å basere oss på stor import av arbeidskraft. Dette har arbeids- og inkluderingsminister Bjarne Håkon Hansen nylig foreslått[8]. Norges fordel i den sammenheng er en høy betalingsevne som vi trolig vil ha i overskuelig fremtid[9]. Norge har imidlertid også noen ulemper. Vi har et språk som få behersker og som ikke kan benyttes mange andre steder. Vi er heller ikke kjent som det mest åpne og inkluderende folkeslag, og utenom Osloområdet bor det få utlendinger her. En åpen arbeidskraftimport, som før innvandringsstoppen i 1975, viser seg å ha store kostnader på sikt. En nylig publisert undersøkelse viser at yrkesaktiviteten blant arbeidsinnvandrerne som kom hit før 1975, faller markant sammenlignet med norske arbeidstakere etter ti år i arbeid. Svært mange havner på uføretrygd[10]. Vi har hatt en stor tilstrømming av østeuropeere etter utvidelsen av EU, da særlig av polakker og litauere. Etter 2003 har det kommet nær 3.900 innvandrere fra de nye EU-landene. Den største delen utgjøres av korttidsopphold med rundt 9.100 registrerte personer i fjerde kvartal 2005. Dette var 6,5 ganger flere enn i 2003. UDI-tall viser imidlertid at det var rundt 16.000 personer fra de nye EU-landene med gyldig arbeidstillatelse 1. oktober 2005[11]. Denne importen har fylt et behov spesielt i bygg og anlegg, men også i hotell og restaurantnæringen, jordbruk og visse sektorer i forretningsmessig tjenesteyting. Denne importen har ikke bare positive sider. Det er mange useriøse aktører på banen, og det er gjentatte ganger påvist både ulovlige og uverdige arbeidsbetingelser - eller det vi kaller sosial dumping.

Gode utsikter i sårbar sektor

Prisøkning på laks og torsk har gitt gode resultater. Den globale befolkningsveksten ventes å medføre en fortsatt stigende etterspørsel. Med fremtidige strukturkvoter ønsker myndighetene å redusere overkapasiteten og øke lønnsomheten i fiskeriene. Markedstilgang er viktig for aktørene innen oppdrett, og næringen er følsom overfor handelspolitiske tiltak.

Befolkningsvekst og velstandsutvikling på verdensbasis peker mot at dagens gode etterspørsel etter fisk vil fortsette å vokse. Økt lakspris ga svært positive økonomiske resultater for oppdretterne i 2005, og prisen har styrket seg også i 2006. Samtidig har prisoppgangen på torsk bedret lønnsomheten i fisket. Fiskeindustrien, og da spesielt filetsegmentet, har imidlertid vist svake resultater over tid på grunn av økt konkurranse og redusert råstofftilførsel. Som i annen norsk industri, har sysselsettingen i marin sektor gått kraftig ned de siste årene, og trenden ventes å fortsette. Kvotesammenslåinger vil på kort sikt også redusere sysselsettingen innen fiskeri. Rammebetingelsene er spesielt viktige for marin sektor. I tillegg til generell næringspolitikk, må bransjen forholde seg til sterkt varierende ressurstilgang, et omfattende sektorregelverk, betingelser for markedsadgang, valutaforhold og norsk miljøpolitikk. Noen av forholdene kan bedriftene håndtere gjennom strategiske eller kortsiktige driftstilpasninger. Andre kan bare påvirkes ved å arbeide mot nasjonalt politisk nivå.

Naturen

Fiskekvotene fastsettes politisk etter råd fra bestandsforskere og vurdering av konsekvenser for næring og samfunn. De varierer sterkt fra år til år. En nylig vedtatt handlingsregel skal redusere usikkerheten for aktørene. Den sier at kvotene normalt ikke skal endres mer enn 10% per år[12].

De viktigste bestandene for den nordnorske fiskeflåten[13] er torsk, sild, sei og makrell. Disse bestandene er innen sikre grenser, og kvotene for 2007 blir svært høye for sild og sei. Havforskerne anbefalte at kvoten for norsk-arktisk torsk skulle kuttes med 34 %. Dette ville rammet økonomien i både fangst- og foredlingsleddet sterkt. Den endelige kvoten ble satt til 424.000 tonn, en nedgang på 10%.

Fartøyene kan utnytte kapasiteten bedre gjennom å delta i flere fiskerier. Det gir en diversifiseringsgevinst ettersom kvoteendringene varierer fra fiskeri til fiskeri. Gevinsten må veies opp mot kostnadene til nytt utstyr.

De siste årene har lofottorsken gytt lengre ut i havet enn før. Silda har også forflyttet seg utover og overvintrer ikke nødvendigvis i Vestfjorden lenger. Dermed kan store deler av den mindre kystflåten få problemer med å fange kvotene sine.

På lengre sikt kan klimaendringer bli viktige. Man tror sjøtemperaturene vil fortsette å stige. Det kan gi utslag både i større bestander og utbredelsesområder som flyttes nordover. Dette vil bedre driftsgrunnlaget for fartøyene. Dagens mest produktive områder innenfor oppdrett ligger mellom Hordaland og Nordland. Økt temperatur vil flytte det optimale området nordover. Dette vil kunne slå positivt ut spesielt i Finnmark, der fjordene har stor uutnyttet kapasitet.

Nasjonalt sektorregelverk

Overkapasitet i fiskeflåten er et stort nasjonalt og globalt problem. Resultatet er samfunnsøkonomiske tap i form av for høye kostnader og svak lønnsomhet, i tillegg til sterke incentiver for ulovlig fiske. Studier indikerer at ressursrenten fra norske fiskerier kan økes fra dagens 0 til mellom 3 og 7 mrd kr per år gjennom kapasitetstilpasning[14].

For å redusere overkapasiteten og bedre driftsgrunnlaget åpnet myndighetene fra 2004 opp for at fiskekvoter kunne slås sammen gjennom strukturkvoter. Ordningen ble stoppet etter regjeringsskiftet høsten 2005. I perioden ordningen var i funksjon ble 155 (29%) av fisketillatelsene[15] i kystflåten overført. Konsekvensen har vært en klar kvotekonsentrasjon, noe som bidrar til at sysselsettingen i fiske og tilknyttet serviceindustri faller. Dette kan gi store problemer for ensidig fiskeriavhengige kystsamfunn.

Overføring av kvoter har også gitt betydelige omfordelinger mellom kommuner. Hvilke kommuner som blir vinnere eller tapere ser ikke ut til å ha sammenheng med befolkningsutvikling eller grad av fiskeriavhengighet. For å begrense virkningene av overføringene skulle omsetningen av torskekvoter bare finne sted innenfor ett og ett fylke. Flere aktører omgikk disse begrensningene gjennom bruk av stråmenn eller etablering av "postkasserederier".

Kjøp av strukturkvoter finansieres i stor grad gjennom lån. Større lån gir større kostnader og øker risikoen i driften isolert sett. Med riktig kvotepris kan dette likevel være en rasjonell økonomisk tilpasning for fartøy med lav kapasitetsutnyttelse.

Strukturutvalget (NOU 2006:16) var delt i sine hovedforslag. Én gruppe anbefalte strukturkvoter tidsavgrenset til 15 år. En annen foreslo at de ikke ble tidsavgrenset, men at grunnrente fra fisket skulle tas inn som skatt. Begge forslagene kan gi betydelige konsekvenser, spesielt for de som har kjøpt kvoter under forutsetning om evig varighet og ingen ressursavgift. Lavere kvoteverdier vil gi redusert egenkapital og øke risikoen for långivere. Tidsavgrensning vil også kunne føre til at bankene reduserer løpetiden på lånene til kvotekjøp.

Annet nasjonalt regelverk

En rekke rederier, har nettolønnsordning, men ikke innen fiskeri. Rederiene unntas da fra skatt og arbeidsgiveravgift for sine sjøfolk. Med stor ekspansjon i offshoreflåten og et stramt arbeidsmarked, kan det bety at fiskefartøyene får problemer med å finne kvalifisert mannskap. Særlig spesialisert mannskap, som skippere og maskinister, kan bli en mangelvare.

Miljø- og naturvernhensyn påvirker også marin sektor. I statsbudsjettet for 2007 er det foreslått avgift på utslipp av nitrogenoksider fra fiskeflåten. Selv om det bevilges tilskudd til renseutstyr innebærer det en nettoutgift på 250-400 mill kr for næringa. Fiskerne prøver nå å påvirke myndighetene til å utsette innføringen og redusere satsene. På lengre sikt vil eldre motorer skiftes ut eller påmonteres katalysator, og kanskje får vi også en vridning fra trål til mindre drivstoffkrevende fangstteknologier. Ettersom utenriksfart er unntatt denne miljøavgiften, kan norsk fiskeindustri rammes ved at deler av havflåten trolig vil levere i utlandet.

I oppdrettsnæringen har vern av villaksestammer stått sentralt de senere årene. Flere områder er allerede vernet mot oppdrett, og nye er foreslått som nasjonale laksefjorder. Dette vil kunne redusere potensialet for verdiskaping innenfor oppdrett.

Internasjonale forhold

Norge deler viktige fiskebestander som torsk, sild og makrell med andre land. Vi er dermed avhengig av andre, både for fastsettelse av årlige totalkvoter, bestemmelse av fordelingsnøkler for kvotedelingene og i forbindelse med overvåking og kontroll. Interne forhold i andre land kan dermed ha betydning for utviklingen i norske fiskerier. Dårlig økonomi i Russland kan for eksempel være med på å presse kvotene opp, mens villigheten til å drive kontroll minsker. Spesielt for torsk og makrell er overfisket nå betydelig, og reduserer verdien for norske næringsaktører.

Mer enn 90% av norsk sjømatproduksjon eksporteres. Produktene møter sterk konkurranse. Gode handelsbetingelser er derfor svært viktig. Markedene for matvarer er ofte skjermet av toll, subsidier og andre handelsbegrensninger for å beskytte landenes egen industri og nasjonale matvare- og forsyningssikkerhet.

Forhold som ikke tariffestes er kanskje like viktig som tollsatsene. Dette kan være antidumping, subsidiering og veterinærbestemmelser - tiltak som har blitt benyttet som handelshindringer. EU har innført straffetoll på norsk ørret (19,9%) og minstepris på laks etter anklager om dumping. Anklager om miljøgifter i norsk fisk førte til at Russland stoppet importen av fersk fisk fra Norge. Dette rammet lakseeksporten, og kunne også spesielt ha rammet sildeeksporten, om forbudet hadde blitt opprettholdt. Hvis Russland blir medlem av WTO vil det begrense deres mulighet til bruk av handelshindre.

Innføringen av 200-mils økonomiske soner i 1977 ga kyststatene større rettigheter og plikter i forvaltningen av fiskebestandene. Utviklingen går nå mot at kyststatene gjennom regionale organer får ansvar også utenfor 200 mil. Gjennom FN har Norge forpliktet seg til å innføre økosystembasert forvaltning av havressursene. Det er ventet at økt vektlegging av føre-var prinsippet vil gi lavere kvoter. Her står også vern av biologisk mangfold sterkt, noe som kan føre til forbud mot bunntrål som fiskeredskap.

Høye laksepriser gir svært gode økonomiske resultater for oppdretterne.

Nøkkelindikatorer, Marin sektor.

	Sysselsettings-endring	Sysselsetting	Sysselsettings-andel	God lønnsomhet	Endring i lønnsomhet
Nordland	-1,6 %	5833	5,4 %	25 %	0 %
Troms	-6,3 %	2925	3,9 %	18 %	-15 %
Finnmark	-0,2 %	2260	6,6 %	24 %	18 %
Nord-Norge	-2,6 %	11018	5,1 %	23 %	-1 %
Hele landet	-4,7 %	26191	1,1 %	26 %	6 %

Kilde: ProffForvalt, SSB og egne beregninger.

Norsk kvote torsk (1000 tonn)

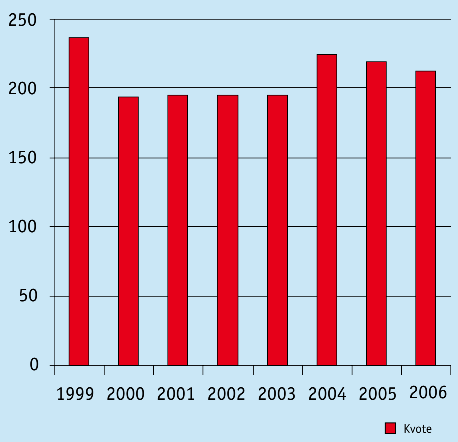

Kilde: Fiskeridirektoratet.

Antall fisketillatelser i Nord-Norge

	2003	17.2.2006	Endring
Kystflåte torsk	2179	1892	- 13 %
Kystflåte sild	292	239	-18 %
Torsketrål	63	46	- 27 %
Ringnot	23	19	- 17 %

Kilde: Fiskeridirektoratet.

Vinnere og tapere kvoter torsk i kystflåten Nord-Norge

Vinnere	Kvote 2004 (tonn)	Endring andel 2004 - 2006
ALTA	1339,5	32 %
LYNGEN	1291,7	28 %
LENVIK	3589,1	27 %
LURØY	1264,8	16 %
TRÆNA	1392,1	16 %
MÅSØY	3089	15 %
MELØY	1628,1	15 %

Tapere	Kvote 2004 (tonn)	Endring andel 2004 - 2006
STEIGEN	1023,1	-31 %
TORSKEN	1608,4	-25 %
HASVIK	1951,7	-21 %
HERØY	1263,4	-20 %
BRØNNØY	1236,5	-17 %
BERLEVÅG	1899,1	-17 %
GAMVIK	1539,9	-17 %

Kilde: Egne beregninger.

Kraften ligger i kompetansen

Kompetanse viser seg å kunne være vel så viktig som billig kraft. Evnen til omstilling kompenserer til en viss grad økende kraftpriser. Nordnorsk overskuddskraft lar seg ikke eksportere med dagens overføringskapasitet i nettet. Dermed kan forholdene ligge til rette for gunstige avtaler for kraftintensiv industri i landsdelen.

Kompetanse og kraft

Nordnorsk industri er i forandring og står overfor store utfordringer. Arbeidsplasser i tradisjonell industri legges ned, og med bortfall av gunstige kraftprisavtaler vil industrien få langt høyere utgifter. Samtidig etableres det nye industriarbeidsplasser hvor det satses på langsiktig kompetanseoppbygging.

Norsk og nordnorsk industri går godt, hovedsaklig på grunn av stor internasjonal etterspørsel. Sysselsettingen har økt i hele landsdelen og sterkest i Troms. Her økte også antall nyetableringer, mens det var en nedgang i Nordland og Finnmark. Nyetableringene i Troms er i hovedsak teknologi- og kompetansebedrifter, mens nedgangen i Nordland og Finnmark i stor grad er innenfor tradisjonell industri.

Elkem Aluminium Mosjøen

Industrieventyret i Mosjøen de siste 7-8 årene viser at kompetanse, både i arbeidsstokken og i organiseringen av arbeidet, er en avgjørende faktor også for konkurranseevnen i tradisjonell industri. Siden 1995 er det investert 5,5 mrd kr i den kraftintensive industrien i Mosjøen.
I siste del av 1990-tallet og fram til 2003 ble det brukt 3,5 mrd kr på å ruste opp anleggene ved Elkem Aluminium Mosjøen (EAM) og implementere ny og mer miljøvennlig teknologi.

Det bygges nå en Anode-fabrikk i Mosjøen. Til tross for relativt dyr arbeidskraft og bortfall av langsiktige kraftkontrakter, ble EAM valgt i konkurranse med to internasjonale lokaliseringer. Over lang tid har EAM bevisst satset på kompetent arbeidskraft og effektiv organisering, og Ole Kristian Jensen, sjef for anodefabrikken, er ikke i tvil om at det var den gode bedriftskulturen som ble utslagsgivende. EAM har ved flere anledninger vist at de er i stand til å gjennomføre store og sammensatte prosjekt, uten forsinkelser eller komplikasjoner. Dette har vært viktig for å bygge opp tillit hos eierne, noe som igjen har bidratt til at de ønsker å satse i Mosjøen.

Nøkkelindikatorer industri.

	Nyetablering	Sysselsettingsendring	Sysselsettingsandel	Sysselsetting	God lønnsomhet	Endring i lønnsomhet
Nordland	-4 %	0,3 %	7,8 %	8 212	31 %	-27 %
Troms	62 %	4,0 %	5,5 %	3 786	30 %	-26 %
Finnmark	-28 %	1,2 %	4,2 %	1 569	30 %	-29 %
Nord-Norge	4 %	1,5 %	6,5 %	13 567	30 %	-27 %
Hele landet	-2 %	0,3 %	12,5 %	286 211	35 %	-21 %

Kilde: ProffForvalt, SSB og egne beregninger.

Lokale leverandører

Entreprenør Kolbjørn Nilsskog og Midt-Norsk Betong Mosjøen AS er to av bedriftene med relativt store leveranser til byggingen av anodefabrikken. Begge poengterer hvor sentralt kravet om sikkerhet stod både i anbudsutlysningen og under forhandlingene. Det var tre faktorer som utbygger Bechtel, det kanadiske konsulentfimaet som er ansvarlig for byggingen, fokuserte på i anbudene. Disse var i prioritert rekkefølge: sikkerhet, kvalitet og pris. Sikkerheten skulle ta hensyn både til mennesker og natur.

De to leverandørene medgir at det å legge inn anbud på oppdrag for bygging av anodefabrikken var en tidkrevende prosess, og forhandlingene ble tøffere enn de hadde forestilt seg. I tillegg til oppdrag som har ført til høyere omsetning, har oppdragene for Bechtel gitt dem økt kompetanse på utforming av anbud. Begge leverandørene mener at erfaringene fra byggingen av anodefabrikken har hevet deres kompetanse på å gjennomføre større prosjekt. Dette gir dem også en sterkere konkurranseevne i markedet.

Både Midt-Norsk Betong Mosjøen AS og Kolbjørn Nilsskog har fått verdifull erfaring og kompetanse på nye områder. Kolbjørn Nilsskog har blant annet fått bygget opp en større landmåleravdeling som gjør at de nå kan legge inn anbud på spesialoppdrag over hele Nord-Norge.

Ringvirkninger i lokalsamfunnet

En regner med at lokale bedrifter har leveranser på rundt 200 mill kr i anleggsperioden. Det utgjør nesten 10% av samlede utbyggingskostnader. I tillegg kommer det som utbyggerne og annen innleid arbeidskraft bruker i lokalsamfunnet. På det meste er nærmere 700 personer innleid i forbindelse med utbyggingen. Dette er i hovedsak bygningsarbeidere, og det er et polsk firma som har hovedentreprisen. Selv om kjøpekraften deres ikke er veldig høy, og det meste av inntektene tas med hjem. Bechtel og Elkem-Alcoa har jevnlig åpne informasjonsmøter og andre tilstelninger, og dette bidrar til økt aktivitet i hotell- og restaurantnæringen.

Tilgang til arbeidskraft

Tilgang til arbeidskraft er ikke noe betydelig problem verken for Elkem Aluminium Mosjøen eller leverandørbedriftene. Den nye anodefabrikken krever rundt 100 ansatte. Av disse vil rundt 70 jobbe i produksjonen, og resten med drift, vedlikehold og andre tilleggsfunksjoner. Av de 70 produksjonsarbeiderne vil om lag 50 hentes fra EAM. Gjennom rasjonalisering av produksjonen ved EAM frigjøres noe av arbeidskraften, mens resten hentes inn i det lokale arbeidsmarkedet. Dette vil i stor grad være personer som tidligere har vært vikarer ved EAM og dermed kjenner konsernet. Kvalifisert personell til tilleggsfunksjonene regner en også med å hente inn lokalt.

Leverandørene har økt omsetningen sin som følge av oppdragene på anodefabrikken. Mye av dette er gjort ved bedre utnyttelse av den faste arbeidsstokken. Noen har utvidet staben, men har da klart seg med lokal rekruttering. De største entreprenørene har et lærlingsystem som hittil har sørget for tilstrekkelig tilgang på kvalifisert arbeidskraft.

Industrikraftregimet

De langsiktige kraftkontraktene med staten ble inngått i 1950 og -60 årene og utløper mellom 2005 og 2011. Kontraktene omfatter omkring 30TWh og tilsvarer ca ¼ av Norges samlede kraftforbruk. Uten kompenserende tiltak ved bortfall av disse avtalene, vil kraftintensiv industri nesten få doblet sine kraftkostnader. Bye, Holmøy og Heide (2006) har analysert konsekvensene av bortfallet, og deres konklusjon er at det vil gi en samfunnsøkonomisk gevinst på lang sikt. De makroøkonomiske effektene vil være små, mens næringsomstillingene innenfor konkurranseutsatt sektor vil være betydelige.

Elkem Aluminium Mosjøen satser videre - blant annet gjennom å reise enn ny anodefabrikk på denne tomta.

Metallsektoren rammes hardest, med 40% lavere sysselsetting fram til 2050.

I Mo falt de langsiktige kraftkontraktene bort i 2005. På grunn av gode priser i verdensmarkedet klarer industrien seg likevel godt. Aluminiumsindustrien har god lønnsomhet, mens ferrolegerings- og prosessindustrien har knappere marginer. En viktig faktor er også at industrien her har inngått 1-2 års kontrakter med priser på 20-30 øre pr kWh. Ved reforhandling av disse kontraktene risikerer man en langt høyere kraftpris. For industrien i Mosjøen og Glomfjord faller de langsiktige kontraktene bort i løpet av 2007. I 2008 skjer det samme med resten av industrien i lands-delen. For deler av industrien opplyses det at 25 øre pr kWh vil være kritisk prisnivå. For Elkem Aluminium Mosjøen har det betydd at de til dels har dårligere avtaler enn konkurrenter i Frankrike, Russland og Kina. Bortfallet av de gunstige avtalene kom før Elkem-Alcoa bestemte seg for å oppgradere verket i Mosjøen med mer moderne og miljøvennlig teknologi. Billig kraft har altså ikke vært en kritisk faktor for aluminiumsproduksjonen. En årsak har sannsynligvis vært at fordelen ved rimelig kraft er kompensert gjennom en bevisst og langsiktig satsing på kompetanseheving og effektivisering av rutiner, noe som igjen har gitt høyere produktivitet. Dette viser at bortfallet ikke nødvendigvis er kritisk for den kraftintensive industrien. Sikker, langsiktig tilgang på kraft er en forutsetning for industrien. EAM har en langsiktig avtale med Vattenfall til en akseptabel pris.

Fungerer kraftmarkedet?

For Norge som helhet er det ikke samfunnsøkonomisk effektivt at industrien får billigere kraft, når markedsprisen og prisen på importert kraft er høyere. Med ledig kapasitet i overføringsnettet stemmer dette. Slik situasjonen er med manglende kapasitet i Nord-Norge og Nordland spesielt, er ikke dette helt sammenlignbart. Alternativet til billig kraft kan være at store deler av industrien legges ned og at man dermed genererer et stort kraftoverskudd.

I Nord-Norge produseres det om lag 20 TWh årlig, hvor rundt 80% er produsert i Nordland. Forbruket i Nord-Norge er om lag 13 TWh årlig, og industrien står for nesten halvparten av dette. I Nordland er kraftproduksjonen betydelig større enn forbruket. Det produseres om lag 17 TWh per år med et forbruket på ca. 10 TWh. Det meste av krafteksporten fra Nordland går sørover i landet der behovet er størst. Kapasiteten i overføringsnettet er imidlertid sprengt. Det er ikke uten videre mulig å øke eksporten. Dersom store deler av industrien i Nordland skulle fases ut, ville fylket fått et enormt kraftoverskudd. Dette overskuddet vil ikke kunne bli nyttiggjort uten store investeringer i overføringsnettet. Derfor bør det være mulig for industrien i Nord-Norge å inngå nye langsiktige kraftkontrakter som sikrer både forutsigbarhet og en god og samfunnsøkonomisk fornuftig pris. Et eksempel på en slik langsiktig kontrakt er Fesil i Mo i Rana sin avtale med Statkraft om levering av 0,9 TWh per år i perioden 2006-2020. Denne ble inngått i 2005.

Det pågår for tiden en debatt omkring innføring av et nytt industrikraftprisregime for å sikre industrien rimelig kraft. Et slikt regime har imidlertid svært liten støtte blant fagøkonomene, og et slikt system vil være vanskelig å innføre uten at det kommer i konflikt med ESA.

Kullkraft seiler opp som et naturlig alternativ til vannkraft, og ellers i Europa er det denne energikilden som gjelder. Marginalkostnaden ved kullkraft ligger langt under dagens prisnivå på kraft, og Finnfjord smelteverk vurderer å bygge et kullkraftverk. Til tross for svært høye kraftpriser i dag, og antagelig i den nærmeste framtid, forventes det etter hvert et betydelig prisfall pga. kjernekraftutbygging i Finland og opprustning i det svenske systemet.

Kraft er en av de viktigste innsatsfaktorene i kraftintensiv industri og en markant prisøkning vil dermed få stor betydning for lønnsomheten. Samtidig er det viktig å være en stabil og sikker leverandør og at produktene er av høy kvalitet. Her har norsk industri et fortrinn i forhold til mange konkurrenter. Økte kraftpriser vil føre til strukturendringer i nordnorsk industri, og med økt fokus på teknologi og kompetanse skapes nye industriarbeidsplasser i landsdelen.

Veksten krever nye strategier

Den store veksten innenfor bygg og anlegg fører til mangel på kvalifisert arbeidskraft og økt lønnspress. Flere entreprenører møter byggeboom og knapphet på arbeidskraft med nye strategier. Den økte oppdragsmengden møtes med utvidet bruk av utenlandske leiearbeidere og effektivisering av byggeprosessen.

Bygg og anleggssektoren har opplevd en kraftig og vedvarende vekst siden 2003. Både sysselsettingen og antall nyetablerte foretak har økt i landsdelen. Kapasitetsbegrensninger, spesielt på arbeidskraft, ser imidlertid ut til å bremse veksten. På grunn av høyere renter og forventninger om ytterligere rentehevninger antas boliginvesteringene å avta, men her er det store regionale variasjoner. I denne utgaven fokuserer vi på anleggssektoren og på fritidsboliger.

Anleggssektoren

I forrige utgave av Konjunkturbarometeret viste vi at mange entreprenører i Nord-Norge regnet med å øke arbeidsstokken framover. Samtidig er det en tiltakende knapphet på kvalifisert arbeidskraft, som ingeniører og fagarbeidere. I denne utgaven går vi inn i tre områder som er preget av stor byggeaktivitet og som dermed vil være særlig utsatt for effekter av knapphet på arbeidskraft.

I alle de tre områdene har entreprenørene vi snakket med bygget opp arbeidsstokken og økt omsetningen de siste 3-4 årene. Entreprenør Kolbjørn Nilsskog AS i Mosjøen utvidet arbeidsstokken fra rundt 35 til nærmere 50 personer som følge av store oppdrag knyttet til anodefabrikken i Mosjøen. Firmaet Elektrikeren har opprettet en ny avdeling i Brønnøysund, der mye av oppdragsmengden er knyttet til bolig- og hyttebygging. Bjørn Bygg AS i Tromsø har nesten doblet omsetningen fra 2003 til 2006, og arbeidsstokken har vokst til rundt 250. Petter Gagama AS i Hammerfest har økt omsetningen med 10-20% de siste årene. Veksten kunne vært betydelig større med bedre tilgang på arbeidskraft. Sysselsettinga i dag ligger på rundt 30 personer, men i forhold til oppdragsmengden kunne de hatt 35-40 i arbeid.

Hvordan sikre seg kvalifisert arbeidskraft?

I Mosjøen har entreprenørene til nå funnet tilstrekkelig arbeidskraft lokalt. Dersom oppturen fortsetter vil imidlertid tilbudet av lokal arbeidskraft ikke være stort nok. I Tromsø og Hammerfest har de allerede problemer med å finne arbeidskraften de trenger lokalt. Problemet er delvis løst ved å ta inn leiearbeidere fra utlandet. Bjørn Bygg AS har per i dag 30-40 utenlandske leiearbeidere. Arbeidsmarkedet for bygg og anlegg i Tromsø er preget av at eneste tilgang til arbeidskraft er de nyutdannede som uteksamineres hvert år. Utover det må entreprenørene "stjele" fra hverandre. Dette bidrar til å presse opp prisene særlig på faglærte arbeidere. I Hammerfest har næringa problem med å få arbeidskraft utenfra på grunn av stadig høyere boligpriser. Det lønner seg ikke for arbeidskraft utenfor kommunen å flytte til Hammerfest for å bo i leid eller kjøpt bolig. Denne barrieren bremser videre vekst både innenfor bygg og anlegg og andre næringer.

Lærlinger blir ekstra viktig i tider med knapphet på arbeidskraft. De danner ofte grunnstammen i arbeidsstokken, og er den mest stabile arbeidskraften. Den arbeidskraften det er mest mangel på er imidlertid bygningsingeniører. Årsaken er at byggeprosjektene er blitt mer komplekse og at kravet til dokumentasjon har økt. Mens man i Mosjøen opplever at kvalifisert arbeidskraft relativt sett er billig, må man i Tromsø og Hammerfest forholde seg til et høyt lønnsnivå. Det kan ses i sammenheng med at Tromsø og Hammerfest har hatt knapphet på arbeidskraft over lenger tid, mens Mosjøen fram til nå har hatt tilstrekkelig tilgang på kvalifisert arbeidskraft. Høyt priset arbeidskraft fører til at arbeidsbesparende løsninger tvinger seg fram. Kolbjørn Nilsskog AS nevner et eksempel fra veisektoren hvor GPS-styrte maskiner erstatter "stikkemenn". Bjørn Bygg AS peker på at etterspørselspresset i Tromsø har ført til mer bruk av ferdige moduler i byggeprosjektene. Også innredninger, som baderom, kjøpes stadig oftere ferdigprodusert fra andre leverandører. De fleste modulene kjøpes i utlandet.

Hvordan møte boomer?

Byggeboomer medfører utfordringer for eksisterende entreprenører. Når man skal posisjonere seg i forhold til et "unaturlig" høyt aktivitetsnivå er ett alternativ å bygge opp kapasiteten i forkant. Det betyr at en risikerer å sitte med overkapasitet når etterspørselen er tilbake på "normalt" nivå. Alternativt kan en møte boomen ved å leie inn arbeidskraft og utstyr og øke bruken av underleverandører. Da kan en gå tilbake til normal kapasitet når boomen er over.

Gjennom lærlingordningen kan bedriftene skaffe seg en kompetent og stabil arbeidsstokk for framtiden.

Et tredje alternativ er "business as usual". Da velger man å fortsette innenfor sitt marked med sine tradisjonelle kunder, og lar de store oppdragene gå til andre. Ingen av aktørene har frivillig valgt den siste strategien. De ville være med på oppturen når den kom. Kolbjørn Nilsskog AS valgte å utvide arbeidsstokken med 30% som følge av oppdragene ved anodefabrikken. Erfaringene og den økte kompetansen de opparbeidet seg gjennom disse oppdragene har satt dem i stand til å konkurrere på nye og større markeder i fremtiden. Et eksempel på et slikt nytt marked er landmåling.

Bjørn Bygg AS har økt både egen bemanning og omsetning, samtidig som de har leid inn midlertidig arbeidskraft. Bedriftens marked har tradisjonelt sett vært Tromsøområdet. Byggeboomen her har de siste årene ført til at nye entreprenører har etablert seg. Det har resultert i en overkapasitet. Strategien til Bjørn Bygg AS er å utvide det geografiske nedslagsfeltet. Derfor har de satset mot Alta og Hammerfest, der boligbyggingen fremdeles er på vei oppover. Økning i disse to områdene vil være tilstrekkelig til å ta av for en forventet nedgang i Tromsø.

Petter Gagama AS i Hammerfest er den eneste som har måttet la mulige oppdrag fare forbi på grunn av manglende bemanning. Likevel er de inne både i de tradisjonelle markedene sine, som er næringsbygg, kommunale bygg og boliger samt oppdrag på Snøhvit. Det skjer så mye i Hammerfestregionen at entreprenøren kan konsentrere seg om nærområdet i overskuelig fremtid. Bedriften satser på å vokse hjemme og håper at tilgangen til arbeidskraft skal bedre seg.

Byggeboom har altså ført til nær full kapasitetsutnyttelse i anleggsnæringen. En utfordring for entreprenører særlig i pressområder har vært hvordan de skal få tak i tilstrekkelig kvalifisert arbeidskraft.

Fritidsboliger

Det bygges mer på landsbygda enn på lenge, men nå gjelder det fritidsboliger. Denne virksomheten har etter hvert fått et omfang som har betydelige økonomiske og sosiale konsekvenser i distriktene. De siste fem årene har det vært en sterk vekst i antall omsatte fritidsboliger, og verdistigningen har vært enda sterkere. Omsetningen av ubebygde fritidseiendommer er også i sterk utvikling, noe som viser et klart potensial for bygg og anlegg i dette markedet framover. I 2005 ble 965 omsettinger tinglyste i Nord-Norge, 23% flere enn i 2001. Den gjennomsnittlige prisen per solgt enhet var i 2005 på 320.000 kroner, 74% over prisen i 2001. Troms opplevde en fordobling i samme periode.

I 2005 var det til sammen rundt 44.700 fritidsboliger i Nord-Norge. Vi ser syv tydelige større hyttekonsentrasjoner i områdene rundt Kirkenes, Alta/ Kvalsund-området, Tromsø, Narvik, Bodø, Rana/ Hemnes og Mosjøen.

Vekst og vekstmønstret

De som var bosatt i Tromsø eide rundt 4.300 fritidshus[16] i 2005, altså ett fritidshus for hver sjette boenhet. I løpet av femårsperioden 2000-2005 økte antall fritidsboliger med 561, eller 15%. I Troms er fire store hyttebyprosjekter lansert de siste par årene[17]. Bare disse prosjektene kan tilføre fylket 400-500 hytter i de nærmeste årene - og langt flere på sikt.

Direkte og indirekte virkninger

Lokaliseringen av fritidshus utenfor de store tettstedene, gir store økonomiske ringvirkninger. Byggeaktiviteten er etter hvert blitt en viktig del av lokalmarkedene, enten det gjelder nybygg, tilbygg eller vedlikehold. Aktiviteten genererer både vareleveranser og anleggsaktivitet - særlig i kommuner rundt litt større tettsteder. Det legges også igjen store beløp i konsummarkedet. Siden fritidshusbefolkningen får tilknytning til hyttestedene, utvikles det nye nettverk mellom by og bygd. Det dreier seg ikke bare om vennskap og kjennskap, men også om kundenettverk som påvirker både varetilbud og servicekvalitet - enten det er på et byggevarehus eller den lokale restauranten.

Nøkkelindikatorer, Bygg og anlegg.

	Nyetableringer	Sysselsettingsendring	Sysselsettingsandel	Sysselsetting	God lønnsomhet	Endring i lønnsomhet
Nordland	-3 %	3,0 %	7,0 %	7509	32 %	-33 %
Troms	37 %	0,9 %	6,7 %	5088	34 %	-27 %
Finnmark	48 %	2,1 %	7,4 %	2517	31 %	-33 %
Nord-Norge	18 %	2,1 %	6,9 %	15 114	33 %	-31 %
Hele landet	7 %	3,8 %	6,8 %	157334	38 %	-29 %

Kilde: ProffForvalt, SSB og egne beregninger.

Antall fritidshus i Nord-Norge i 2005, kommunevis.

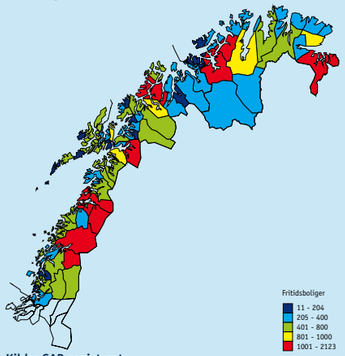

Kilde: GAB-registeret.

Gjennomsnittlig kjøpesum i tusen kroner i 2001 og 2005.

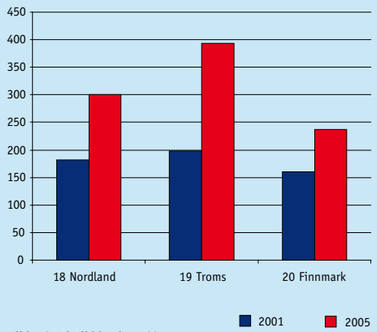

Kilde: Statistikkbanken, SSB.

Fritidsboliger til innbyggerne i Tromsø etter fritidsboligens beliggenhet 2005.

	Antall	Prosent
Utenfor Nord-Norge	533	12,4
Nordland	484	11,2
Finnmark	277	6,4
Troms	3012	69,9
Totalt	4306	100,0

Kilde: Skattedirektoratet.

Full fart i Finnmark

Finnmark har vekst i alle reiselivssegmentene. Fortsatt er det byene som høster mest gjennom yrkesreiser. Forventningene om ferie og fritid som stor distriktsnæring, har foreløpig ikke slått til. Reiselivet sliter i konkurransen om arbeidskraft på grunn av lavt lønnsnivå og mye sesongarbeid. Produktutvikling blir vesentlig for å øke attraktiviteten både ovenfor kunder og arbeidstakere.

Fra og med 2002 har reiselivet i Nord-Norge hatt en jevn vekst i antall gjestedøgn, og i 2005 var veksten på 5,4%. Utviklingen i årets første åtte måneder, sammenliknet med samme periode i 2005, viser fire tydelige trekk:

- Kurs og konferansesegmentet er det som vokser sterkest i landsdelen. Gjestedøgnene her kommer i all hovedsak i byene.
- Nedgang i antall ferie- og fritidsovernattinger i Nordland og Troms.
- De geografiske variasjonene hvor Finnmark har klart å få til vekst i alle segmentene. Troms har på sin side hatt en marginal vekst totalt sett, mens Nordland har opplevd en liten nedgang.
- Nord-Norge har totalt sett hatt en svak vekst i antall overnattinger (1,7%), og denne veksten er svakere enn utviklingen i landet som helhet.

En vidt definert reiselivsnæring sysselsetter nesten hver tiende arbeidstaker i landsdelen. I Nord-Norge sett under ett gikk imidlertid sysselsettingen i sektoren marginalt ned i perioden 2004 til 2005, mens Finnmark har hatt en økning i samme periode, også i antall nyetableringer. Reiselivsnæringen i Nordland, Troms og Finnmark bidro med en samlet omsetning på 12 milliarder i 2004[18]. Dette viser næringens store betydning for landsdelen gjennom dens bidrag til verdiskaping og sysselsetting. Verdiskapingen i sektoren er likevel lav sammenliknet med andre sektorer. Sektoren sliter med høye driftskostnader, og innenfor hotell og restaurant er spesielt lønnskostnadene store.

Konkurranse om arbeidskraft

Reiselivssektoren etterspør ofte ufaglært arbeidskraft, deltidsarbeidende og sesongsysselsatte, mens ledelsen utgjøres av mer kompetansetung arbeidskraft. Store utbyggingsprosjekt som Myrefjell, Sarves, Kjerringøy Havn og Torskelandsbyen er under igangsetting. Dette viser at investorene tror på landsdelens attraktivitet og at Nord-Norge er "mer enn olje og gass". Landsdelen trenger mer arbeidskraft for å kunne bygge ut og drifte reiselivsnæringen, jfr. en WWF rapport[19]. Samtidig øker petroleumsaktivitetene i nord og trenger også folk etter ECONs analyse. Spørsmålet er om dette lar seg kombinere, og hva som eventuelt er reiselivsnæringens pre i forhold til å tiltrekke seg rett type arbeidskraft.

Vekst i byene

Reiselivsnæringen vokser mest i byene, og helårsaktivitetene i de største byene skapes primært av kurs og konferanse samt yrkestrafikk. Samtidig viser undersøkelser at nettopp byene, med sin infrastruktur og tjenestetilbud, er ideelle ferie og fritidsreisemål. Offentlige utredninger har fremhevet næringen som en sentral sysselsetter i distriktene. Det kan virke som dette er lengre unna sannheten enn tidligere. Nesten halvparten av alle gjestedøgn i Nord-Norge er yrkesrelaterte, mot om lag en tredjedel for landet som helhet. Dette innebærer at reiselivsnæringen i Nord-Norge i stor grad kan sees på som en støttefunksjon til annen yrkesutøvelse.

Dersom nordområdene blir; " … Norges viktigste strategiske satsingsområde i årene som kommer", som Soria Moria erklæringen sier, vil dette gjenspeiles i reiseaktiviteten i landsdelen. Dette ser man allerede med den klare veksten i antall yrkesreiser til Sør-Varanger og Hammerfest.

Service – en suksessfaktor

Reiselivsnæringen kjennetegnes av å være en servicenæring, der opplevelser selges og konsumeres tilnærmelsesvis til samme tid. Det personlige elementet er alltid viktig i en servicenæring; hvem er servitøren, hvem er toppturguiden eller hvem er historiefortelleren? Evne og vilje til å yte god personlig service er og blir en kritisk suksessfaktor, men ikke alle kan være serviceytere. Nord-Norge har landets høyeste ledighet. Den største andelen finner vi i kystkommuner i Finnmark, dernest i kystkommuner i Nordland mens den er lavest i Troms. Spørsmålet om de arbeidsledige kan omskoleres etter reiselivsnæringens behov er ikke utredet. Finland opplever i så måte et paradoks. Selv om vinterdestinasjonen Kittilä har en arbeidsledighet på 13-14%, har reiselivsbedriftene problemer med å skaffe nok arbeidskraft til å drive virksomheten sin. Årsaken er mismatch mellom evne og vilje til å yte service og behovet til reiselivsbedriftene.

Reiseliv – et attraktivt yrkesvalg?

Gitt at den ledige arbeidsstokken per 2006 kan og vil omskoleres, hvilke valg vil de foreta? Dette er heller ikke utredet, men vi vet at mange har sin første jobberfaring fra hotell- og serveringssteder, igjen fordi kravet til utdanning er lavt i mange funksjoner. Det er også mange kvinner i denne sektoren, og det er høy utskifting av personale. Gjennomtrekken er høyere jo lengre man kommer fra byene. Dessuten er lønnsnivået lavere enn i andre næringer, og med stigende avstand til byene går lønnsnivået nedover. Samtidig er arbeids plassene sterkt sesongbetonte, med utstrakt bruk av deltidsansatte[20]. En arbeidskraftintensiv og essensiell del av reiselivsnæringen er hotellene. Hotell rekrutterer inn unge ufaglærte, og forskning viser høyt forbruk av denne typen arbeidskraft. Dette er med på å skade imaget til hotell

Nøkkelindikatorer Reiseliv.

	Nyetableringer	Sysselsettingsendring	Sysselsettingsandel	Sysselsetting	God lønnsomhet	Endring i lønnsomhet
Nordland	-12 %	-0,5 %	10,0 %	10728	34 %	5 %
Troms	-10 %	-1,1 %	9,1 %	6873	36 %	0 %
Finnmark	10 %	0,8 %	9,4 %	3182	36 %	-3 %
Nord-Norge	-8 %	-0,5 %	9,6 %	20 783	35 %	2 %
Hele landet	2 %	0,2 %	8,5 %	195011	38 %	-1 %

Kilde: ProffForvalt, SSB og egne beregninger.

Hotell og andre overnattingsbedrifter. Overnattinger etter fylke og formål. Prosentvis endring, januar-august, 2005 og 2006.

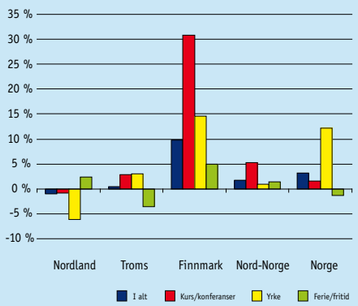

Tilbud som scootersafari arrangert av Ongajoksetra, er med på å gjøre Finnmark attraktivt.

som arbeidssted og bidrar dermed heller ikke til å øke statusen til denne sektoren av reiselivsnæringen. Trolig har næringen et imageproblem overfor arbeidstakere, og dette avspeiler seg i en undersøkelse om hvor nyutdannete ønsker seg arbeid. På topp 10 listen befinner ingen reiselivsbedrifter seg.

Likeledes kom Arbeids- og velferdsdirektoratet i oktober 2006 med en rapport om på hvilke felt Norge trenger arbeidskraft. Dagbladet populariserte denne og ramset opp 16 ulike grupper hvor man ville trenge arbeidskraft. Her fant man ingen tilhørende reiselivsnæringen. Innen servicenæringer er det rene omsorgsyrker og undervisningspersonell som nevnes. Rapporten viser også til at utenlandsk arbeidskraft vil konkurrere med ufaglært norsk arbeidskraft, og påpeker at dette er spesielt aktuelt for hotell og restaurantsektoren. Det finnes allerede arbeidskraft fra Finland og Polen ved en rekke servicebedrifter i landsdelen. Petroleumsnæringens behov for arbeidskraft er ikke sammenfallende med reiselivsnæringens. Vi tror behovene i reiselivsnæringen lettere kan la seg oppfylle ved import av arbeidskraft fra EU-landene.

Et veivalg for reiselivet i nord

En siste faktor i denne diskusjonen er hvorvidt det er ønskelig for AS Norge at mange sysselsettes eller ledes i en næring hvor avkastningen per ansatt er lav. Victor Norman skriver "Er det realistisk å tro at vi skal bli kostnadsmessig konkurransedyktige på personlig tjenesteytelse?" Dette er trolig et enda større tankekors for Nord-Norge. Her er utdannelsesnivået stigende, men fremdeles lavere enn landsgjennomsnittet, og næringslivsstrukturen er mindre differensiert. En økt offentlig satsing på reiseliv vil faktisk medføre at en opprettholder skjevheter i næringsstrukturen og erstatter en lavtlønnet lavkompetansegruppe, for eksempel fiskeindustrien, med en annen.

Dette betyr ikke at næringen vil forsvinne. Landsdelen vil tilby spesialprodukter, der både kompetansenivået er høyt og betalingsvilligheten tilstrekkelig stor. Vi ser det innenfor nisjer som ekstremsport, men her gir det ikke noe stort utslag i sysselsettingen. Segmentene kurs og konferanse og yrkestrafikk er i vekst. Denne trenden vil vedvare så lenge landet er i høykonjunktur og landsdelen opplever suksess innefor andre næringer. Den virkelige vekstmuligheten ligger i ferie og fritidsmarkedet. Men med fremtidig konkurranse om arbeidskraften og dermed et økende lønnsnivå, har reiselivssektoren store utfordringer. Dette fordrer at næringen enten må klare å oppnå høyere priser eller senke kostnadene. Store nordnorske reiselivsaktører sliter med lønnsnivået og ser på muligheter for å senke disse kostnadene gjennom utflagging, nettolønn eller redusert rutetilbud i lavsesong, som for eksempel Hurtigruten. Med bakgrunn i det norske pris- og lønnsnivået samt utviklingen i utdanningsnivået, er det lite som tilsier at ferie- og fritidssegmentet vil bli en vekstnæring, med mindre næringen klarer å tilby produkter som treffer kunder med høy nok betalingsvilje. Forholdet er annerledes for den yrkesrelaterte delen av reiselivsnæringen. En fremtidig olje- og gassvirksomhet i nord vil medføre økt flytrafikk, og kan således fungere som en pådriver for oppgradering av flyplasser og flytilbud. Når dette fremheves som en mulighet for reiselivsnæringen, er det fordi dette markedet i stor grad representerer norske bedrifter med norske lønninger, som kan etterspørre norske tjenester med norske priser. Betalingsevnen er per i dag betydelig mindre i ferie- og fritidsmarkedet. Dersom reiselivsnæringen, og spesielt ferie- og fritidsmarkedet, skal være en viktig sysselsetter i distriktene krever det nytenking både på produkt- og markedssiden. Finnmark er så langt det fylket som har lyktes best i dette markedet.

Fremtidens energiregion

Nord-Norge har endret status fra å være en stor vannkraftprodusent til å bli landets fremtidige energiregion - både for fossilt brensel og fornybar energi. Det er store petroleumsressurser utenfor kysten, samtidig som forholdene for vindkraft og småskala vannkraft er svært gode. Her fokuseres det på den fornybare energien.

Nord-Norge har svært gode forhold for vindkraft, og det gjenspeiler seg i antall vindkraftprosjekter i landsdelen. Målt i kapasitet er i overkant av 30% av alle igangsatte, godkjente og søkte prosjekter i landet plassert i Nord-Norge. Dersom alle disse prosjektene skulle bli gjennomført, vil det bygges i overkant av 1.000 vindmøller med en total produksjon på nesten 10 TWh per år. For hele landet er tilsvarende tall i overkant av 3.000 vindmøller. Alle vindkraftprosjektene har en samlet kostnad på over 70 mrd kr, og om lag en tredjedel av dette er knyttet til prosjekter i Nord-Norge. Landsdelen har også gode forutsetninger for utbygging av småskala vannkraft. Potensialet er anslått til å være nesten 9 TWh per år for anlegg med en investeringskostnad under 3 kr/kWh. Det tilsvarer 36% av potensialet for landet totalt. Dersom hele dette skulle bli realisert vil det innebære bygging av nesten 3.000 anlegg i landsdelen, med en investeringskostnad opp mot 26 mrd kr. Landsdelen er i dag tilnærmet selvforsynt med kraft via tradisjonell vannkraft. Verdiskapningspotensialet for nye energikilder ligger hovedsakelig i krafteksport ut av landsdelen. Viktige rammebetingelser er utvidelse av overføringskapasiteten fra nord til sør i landet og støtteordninger for fornybar energi.

Norske myndigheters målsetninger:
Norske myndigheter har som målsetning at det skal frigjøres minst 12 TWh innen 2010 i det norske kraftmarkedet. Dette skal skje gjennom energisparing og produksjon av ny fornybar energi. Dette fordeler seg slik: 3 TWh vindkraft, 4 TWh vannbåren varme fra fornybare energikilder og resten i form av redusert energiforbruk. I forbindelse med statsbudsjettet la regjeringen fram et enda mer ambisiøst mål for 2016; hele 30 TWh realisert eller spart. Årsaken til denne målsetningen er å oppfylle miljøkrav og å unngå kraftkriser.

Støtteordninger for fornybar energi
For å oppnå målsetningene utarbeides det støtteordninger for fornybar energi. I forbindelse med statsbudsjettet presenterte regjeringen også de nye støtteordningene for fornybar elektrisitet. Det har i lengre tid hersket stor usikkerhet omkring disse. Mange aktører hevdet at mange store prosjekter ble satt på vent da Norge ikke gikk inn for et felles norsk-svensk elsertifikatmarked. De nye støtteordningene er såkalte innmatningsordninger. Der blir produsentene kompensert for merkostnadene ved å produsere fornybar energi etter en fastlagt modell med et fast påslag eller tillegg per produsert kWh.

Gjennomføring av planlagte prosjekter
Det er mange planlagte prosjekter innen vindkraft og småskala vannkraft, potensialet for landsdelen tilsvarer omtrent den totale vannkraftproduksjonen i landsdelen i dag. Det er imidlertid lite trolig at alle disse prosjektene vil bli gjennomført.

For det første vil ikke alle få tildelt konsesjon. Den 19.oktober sendte Miljøverndepartementet et forslag om retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftanlegg ut til høring. Hensikten med retningslinjene er at vindkraftutbygging skal skje etter helhetlige og langsiktige vurderinger slik at konflikter i forhold til andre viktige hensyn er på et akseptabelt nivå. Andre viktige hensyn er miljøverdier, samiske interesser, næringsinteresser og generelle samfunnshensyn. Større utbygginger i avgrensede områder skal i henhold til retningslinjene prioriteres.

For det andre vil mange prosjekter settes på vent på grunn av stor usikkerhet om lønnsomheten. Prisen på vindmøller har steget kraftig, og i følge aktørene i markedet er den offentlige vindkraftstøtten på 8 øre pr kWh ikke tilstrekkelig. Det er også stor usikkerhet knyttet til fremtidige kraftpriser. Småskalavannkraft er lovet en innmatingstariff på 4 øre per kWh.

Nøkkelindikatorer, Energi.

	Syssel-setting	Sys-selset-tings-endring	Syssel-setting-sandel	God lønn-somhet	Endring i lønn-somhet
Nordland	1 282	-2,9 %	1,2 %	22 %	54 %
Troms	675	1,2 %	0,9 %	29 %	86 %
Finnmark	337	-4,3 %	1,0 %	21 %	-52 %
Nord-Norge	2 294	-1,9 %	1,1 %	23 %	26 %
Hele landet	15 039	-4,4 %	0,7 %	25 %	17 %

Kilde: ProffForvalt, SSB og egne beregninger.

Vindkraftprosjekter i Nord-Norge, status per oktober 2006.

	Ytelse (MW)	Årspro-duksjon (GWh)	Antall møller	Nordnorske andeler	
				Kapa-sitet	Prosj-ekter
Totalt	2760	9936	1033		
Igangsatt	96	281	42	34 %	21 %
Konsesjon gitt	265	850	96	33 %	20 %
Konsesjon søkt	1364	4195	496	29 %	29 %
Meldt	1035	4610	399		

Kilde: NVE.

Potensial for småskalavannkraft i Nord-Norge, anlegg med investeringskostnad under 3 kr/kWh.

	Kapasitet (MW)	Årsproduk-sjon (GWh)	Antall anlegg	Investering (3 kr/kWh) mrd kr.
Nordland	1291	5259	1603	15,8
Troms	606	2541	854	7,6
Finnmark	223	899	354	2,7
Totalt	2120	8699	2811	26,1

Kilde: NVE.

Forholdene i Nord-Norge ligger godt til rette for ny alternativ energi.

Småkraftforeningen er misfornøyd med dette, og viser til at støtten ved grønne sertifikater i Sverige er på 20 øre. Den lave tariffen kan føre til at det blir færre lokale utbyggere som tør å bære risikoen alene. De må finne samarbeidspartnere andre steder. Selv med lav støtte vil antagelig mange småskalavannkraftverk være lønnsomme. Hovedutfordringen for småskala vannkraft synes faktisk å være lang behandlingstid på konsesjoner i NVE. I dag er 250 prosjekter inne til behandling. NVE opplyser at det kan ta opp til 5 år å behandle disse søknadene. Småkraftforeningen ønsker at konsesjonsmyndigheten skal overføres til kommunene.

Det tredje usikkerhetsmomentet er overføringskapasiteten. Statnett har analysert samfunnsøkonomien i utbygging av vindkraft og utvidelse av overføringskapasiteten fra Nord-Norge til Midt-Norge. Ingen av de analyserte alternativene viser lønnsomhet i 2010. Alternativet med stor vindkraftproduksjon i nord og transport via ny likestrømsledning viser omtrent balanse i 2020. Lønnsomheten vil imidlertid svekkes ved utbygging av gasskraft og da viser ingen av alternativene lønnsomhet i 2020. Ny vindkraft i Nord-Norge som ikke kan transporteres i eksisterende nett, krever store nettforsterkninger i størrelsesorden 6-8 mrd kr. Dette er betydelig mer enn ved ny vindkraftproduksjon i Midt-Norge. Konklusjonene er at det er lite sannsynlig at overføringskapasiteten fra nord til sør vil bli utvidet i den nærmeste fremtid, og at utbygging av gasskraft vil svekke mulighetene for storstilt vindkraftutbygging. Det mest realistiske alternativet for ny energiproduksjon i regionen vil da være produksjon for eget forbruk. I forbindelse med økt petroleumsaktivitet og landbaserte anlegg i landsdelen vil energibehovet øke. På Melkøya vil Statoil få et stort behov for tilførsel av energi, så fremt de ikke får produsere kraften med eget gasskraftverk. Per dags dato er kraftproduksjonen i landsdelen for liten til å dekke denne etterspørselen.

Det er altså flere store utfordringer som må løses for at ny fornybar energi skal bli en betydelig næringsvirksomhet i landsdelen. Dette til tross for gode naturgitte betingelser for utvikling av slike energikilder i Nord-Norge

Ny støtteordning – Grunnfond for fornybar energi og energieffektivisering

Innmatningsordningen og fondet er på 20 mrd kr. Enova skal forvalte fondet og vil disponere om lag 1,6 mrd kr årlig.

Satser:
- 8 øre per kWh til vindkraft
- 10 øre per kWh til bioel og umodne teknologier
- 4 øre per kWh til de tre første MW i vannkraftanlegg

Støtten utbetales over 15 år og avkortes med 0,6 øre for hvert øre kraftprisen oversiger 45 øre. Ordningen vil bli innført fra 1/1-2008.
- 1/3 til fornybar elektrisitet
- 2/3 til bio- og fjernvarme, energisparing og energieffektivitet

Overgangsordningen som ble etablert i forkant av avgjørelsen om et svensk-norsk elsertifikatmarked blir videreført. Alle anlegg med byggestart etter 1/1-2004 blir omfattet av overgangsordningen. Vindkraftprodusenter som har fått investeringsstøtte fra Enova må tilbakebetale denne dersom de ønsker å gå over til produksjonsstøtte.

Shtokmann

Den 9. oktober 2006 kom meldingen fra russiske Gazprom om at utenlandske selskap ikke vil få kjøpe eierandeler i det gigantiske gassfeltet Shtokman. Avgjørelsen ble ansett som et stort tilbakeslag for Norsk Hydro og Statoil. De var to av fem selskap i konkurransen om å bli Gazprom partner på feltutbyggingen. Hva forårsaket denne russiske avgjørelsen? Russland ønsker å sikre kontrollen med sine nasjonalt strategiske viktige råvarer.

Utenlandsk deltakelse i Shtokman vil måtte komme, men med vesentlig mindre eierandeler enn de opprinnelige 49%. Av politiske hensyn vil også amerikanske selskap komme med i partnerskapet . Shtokman er et teknologisk utfordrende prosjekt ved at gass aldri tidligere har vært hentet ut så langt til havs, og norske selskaper er blant de med størst kompetanse på feltet. Selv om driftsstart på Shtokman er utsatt til 2013 vil preparering og utbygging komme til å gi store ringvirkninger for norsk næringsliv.

Kunnskapsgapet tettes

Privat tjenesteyting etterspør arbeidskraft med høy kompetanse, og veksten i Nord-Norge gjør at behovet stadig øker. Fortsatt vekst fordrer at landsdelen er attraktiv for høyt utdannede, og at utdanningsinstitusjonene fokuserer på å formidle kunnskap som etterspørres. Andelen av høyt utdannede stiger raskere i Nord-Norge enn i landet som helhet.

Privat tjenesteyting består av forretningsmessig-, finansiell- og annen tjenesteyting samt varehandel. Sysselsettingen i sektoren er betydelig mindre i landsdelen enn i landet for øvrig. De senere år har imidlertid landsdelen hatt den sterkeste sysselsettingsveksten. Forskjellene er likevel fortsatt store, og det er i all hovedsak forretningsmessig tjenesteyting som gjør at Nord-Norge henger etter. Forretningsmessig tjenesteyting er svært viktig med hensyn til verdiskaping, og underdekningen i Nord-Norge bidrar i stor grad til at landsdelen kommer dårlig ut i verdiskapingsmålinger. Sektoren har stort behov for arbeidskraft med høyt utdannelsesnivå og høy kompetanse. En viktig del av forretningsmessig tjenesteyting er de såkalte KIFT -bedriftene[21]. KIFT-bedriftene kjenetegnes ved at de er kompetanseintensive og at de etterspør høyt utdannet arbeidskraft. Antall nyetableringer innen privat tjenesteyting steg mer i de tre nordligste fylkene enn for landet som helhet. I KIFT-sektoren har veksten vært spesielt sterk, hvor både omsetning og antall sysselsatte øker kraftigere i Nord-Norge enn i landet som helhet.

Kompetansegapet

Sett i forhold til både befolkning og arbeidsstyrke mangler Nord-Norge flere typer kompetanse. Dersom landsdelen skulle hatt samme relative fordeling av kompetanse blant de sysselsatte som landet sett under ett, skulle det vært nesten 5.000 flere naturvitere og nesten 3.000 flere økonomer i arbeid. Forskjeller i næringsstrukturen forklarer mesteparten av dette. Landsdelen har for eksempel 3.000 for mange lærere. Næringsstrukturen i landsdelen har endret seg, med stadig flere kompetansearbeidsplasser og færre lavkompetansearbeidsplasser - spesielt innen primærnæringene og industrien. Denne endringen gir oss en indikasjon på hvilken kompetanse som vil bli etterspurt og hva som kan bli mangelvare i landsdelen i fremtiden.

Kompetansenivået

Nord-Norge har historisk sett alltid hatt et lavere kompetansenivå enn landsgjennomsnittet, men her minsker forskjellene. Ser man på utviklingen i utdannelsesnivået blant sysselsatte i Nord-Norge for perioden 2000-2005, og sammenligner med hele landet, så tar landsdelen innpå. Fra 2000 har det generelle kompetansenivået blant de sysselsatte hevet seg både for landet som helhet og for landsdelen. Det har altså vært en nedgang i antall sysselsatte med bare grunnskole og/eller videregående. Her har nedgangen vært størst i Nord-Norge. Samtidig steg antall sysselsatte med universitets- og høyskoleutdannelse både i hele landet og i landsdelen, og størst var økningen i Nord-Norge. Det betyr at Nord-Norge har hatt den sterkeste kompetansehevingen blant de sysselsatte, og at kompetansegapet i forhold til resten av landet dermed reduseres.

Ser man kun på sysselsatte med universitets- og høgskoleutdanning fordelt på fagfelt de siste 5 år, er veksten blant sysselsatte med høyere utdannelse kraftigere for fagfeltene naturvitenskap og økonomi, altså de fagfeltene der landsdelen ligger etter. Landsdelen har også hatt en svært kraftig vekst av sysselsatte med høyere utdannelse i primærnæringene noe som har gitt en generell kompetanseheving også i de mer tradisjonelle næringene.

Utviklingen fram til 2016

Det er vanskelig å forutsi hvordan Nord-Norge vil se ut ti år fremtid, men med utgangspunkt i utviklingen frem til i dag kan man tegne opp noen mulige utviklingstrekk. Her fortsettes det at næringslivets og sysselsettingens utvikling de siste 5 år, er representativ for de kommende 10 år. Vi foretar en enkel fremskriving basert på de siste 5 års utvikling i sysselsetting på kommunenivå og innenfor næringsgrupper[22]. Fremskrivingen for alle næringsgruppene viser at sysselsettingen i landsdelen totalt sett vil vokse med om lag 5.000.

De neste ti årene skjer det en omstrukturering av arbeidsplassene. Veksten i sysselsettingen kommer i første rekke i offentlig administrasjon og private tjenester, med henholdsvis 9.000 og 3.500 nye arbeidsplasser. Denne veksten er ujevnt fordelt i landsdelen. Bare 27 kommuner vil få flere arbeidsplasser, og dette er hovedsaklig by- og større sentrumskommuner. 61 av 88 kommuner vil oppleve en nedgang i sysselsettingen på totalt 9.000 arbeidsplasser. Denne nedgangen vil stort sett komme i primærnæringer, reiseliv og industri.

Foruten offentlig administrasjon, vil de fleste nye arbeidsplassene bli skapt innen privat tjenesteyting, og da særlig i forretningsmessig tjenesteyting. Ser man bare på privat tjenesteyting, vil det bli skapt nye arbeidsplasser i 41 nordnorske kommuner. Den private tjenesteproduksjonen kommer til å gi størst sysselsettingsvekst i byene Bodø, Tromsø og Hammerfest, med 2.600 nye arbeidsplasser innen tjenestesektoren.

Har vi kompetansen?

Nordnorske bedrifter konkurrerer med resten av landet og utlandet om den riktige kompetansen. Bedriftene har behov for både nyutdannet og erfaren arbeidskraft. Her fokuserer vi på nyutdannede ved universiteter og statlige høgskoler. Forskning viser en positiv sammenheng mellom studiested og arbeidssted. En person som har studert i Nord-Norge kommer med større sannsynlighet til å arbeide i Nord-Norge enn en som har studert et annet sted.

I perioden 2000 til 2005 fullførte nesten 33.000 studenter ulike studieprogram ved universitet og høgskoler i landsdelen. Dette tilsvarer 12% av alle fullførte studieprogram i landet i perioden, mens Nord-Norges andel av befolkning og sysselsetting begge ligger på ca 10%. Det betyr at det relativt sett utdannes flere i Nord-Norge enn i landet totalt, noe som bidrar til at kompetansegapet reduseres ytterligere. Nord-Norge har en andel på over 10% på alle fagfeltene. Imidlertid er det forskjell på antall fullførte studieprogram etter nivå, dvs på universitets- eller høgskolenivå. Nord-Norge har en lavere andel fullførte studieprogram på universitetsnivå, og på enkelte fagfelt ligger landsdelen betydelig under landsgjennomsnittet. Det gjelder spesielt for Naturvitenskapelige fag[23]. Dette bildet forsterkes ytterligere når man ser på antall nye studenter. Blant de fagene som landsdelen mangler kompetanse på er det kun økonomiske og administrative fag som viser en positiv utvikling når det gjelder nye studenter. Utviklingen i naturvitenskapelige fag er svakest, samtidig som landsdelen har et stort fremtidig behov for kandidater med naturvitenskapelig utdannelse på det høyeste nivået. Privat tjenesteyting er en vekstsektor som er avhengig av høy kompetanse. Dersom landsdelen skal klare å fortsette utviklingen fra de senere år med økt veksttakt og stadig høyere kompetanse nivå, må landsdelen klare å konkurrere om den kompetente arbeidskraften samtidig som utdanningsinstitusjonene i landsdelen må utdanne til riktig kompetanse.

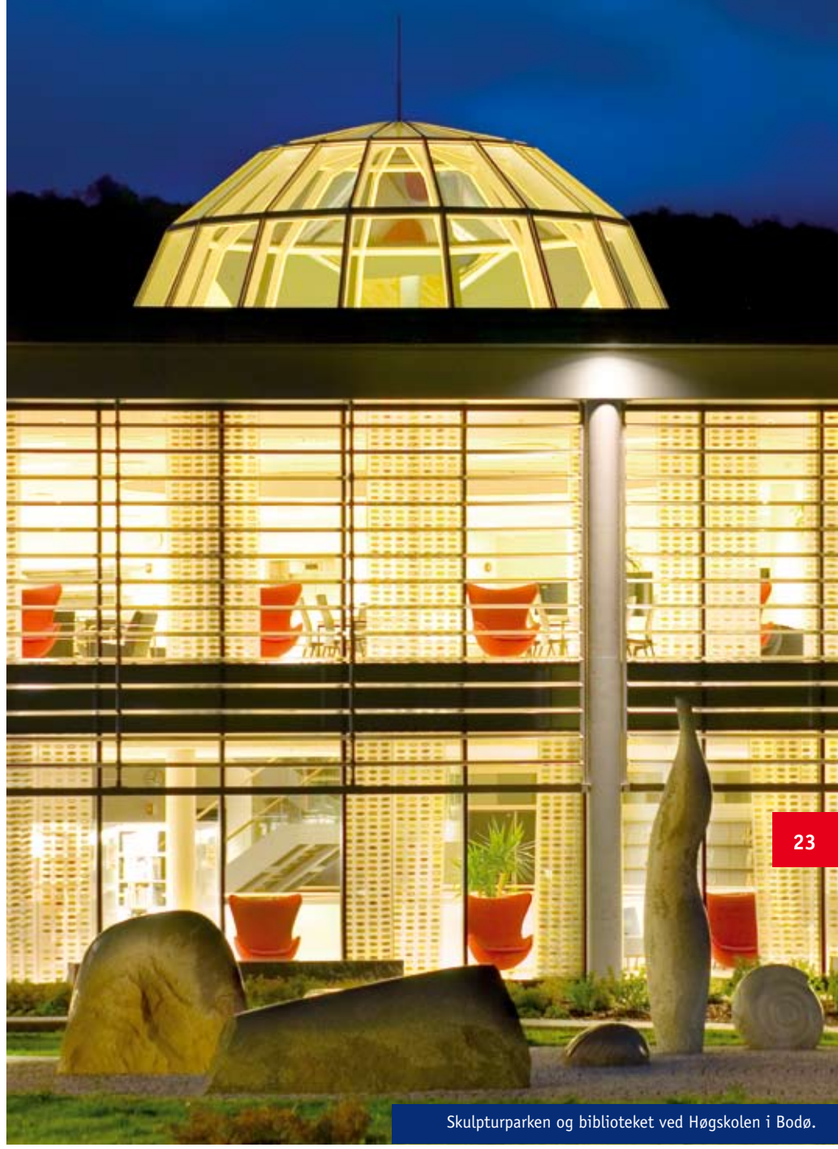

Skulpturparken og biblioteket ved Høgskolen i Bodø.

Nøkkelindikatorer, Privat tjenesteyting.

	Nyetableringer	Sysselsettingsendring	Sysselsettingsandel	Sysselsetting	God lønnsomhet	Endring i lønnsomhet
Nordland	19 %	0,6 %	24,9 %	26879	35 %	-3 %
Troms	8 %	1,3 %	27,1 %	20515	37 %	-9 %
Finnmark	6 %	0,5 %	24,0 %	8166	36 %	0 %
Nord-Norge	13 %	0,9 %	25,5 %	55 560	36 %	-5 %
Hele landet	12 %	2,1 %	33,5 %	770568	41 %	-6 %

Kilde: ProffForvalt, SSB og egne beregninger.

KIFT-bedrifter. Prosentvis endring i Antall foretak og omsetning 2000-2004, og antall sysselsatte 2000-2005.

	Antall foretak	Omsetning	Sysselsatte	Antall sysselsatte 2005
Nordland	23 %	47 %	7 %	6912
Troms	20 %	48 %	10 %	5909
Finnmark	14 %	39 %	29 %	1989
Nord-Norge	20 %	46 %	11 %	14810
Landet	27 %	11 %	5 %	254757

Kilde: SSB.

Kompetansegapet - Nord-Norge vs landet, målt som det relative kompetansenivået blant sysselsatte i forhold til befolkningsstørrelsen.

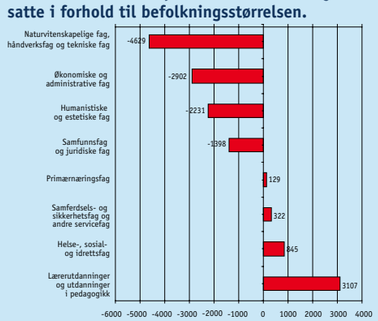

Kilde: SSB og egne beregninger.

Prosentvis endring i sysselsatte med utdanning på universitets- og høgskolenivå etter fagfelt, fra 2000 til 2005.

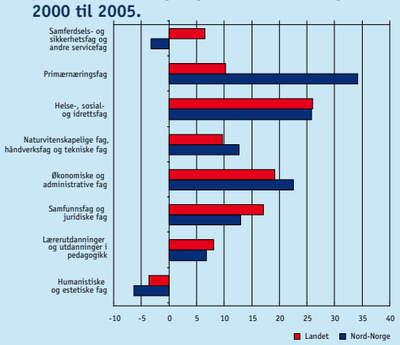

Kilde: SSB og egne beregninger.

Fullførte studieprogram og nye studenter ved universiteter og statlige høgskoler.

	Fullførte studieprogram 2000-05		Nye studenter 2001-05	
	Antall Nord-Norge	Andel Nord-Norge	Antall Nord-Norge	Andel Nord-Norge
Totalt	32 801	12 %	34 490	11 %
Humanistiske og estetiske fag	3 152	12 %	5 632	9 %
Lærerutdanninger og utdanninger i pedagogikk	8 932	13 %	6 125	12 %
Samfunnsfag og juridiske fag	2 727	13 %	3 653	8 %
Økonomiske og administrative fag	4 654	15 %	4 717	16 %
Naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag	4 030	11 %	3 139	6 %
Helse-, sosial- og idrettsfag	8 017	12 %	8 048	13 %
Primærnæringsfag	399	32 %	536	38 %
Samferdsels- og sikkerhetsfag og andre servicefag	90	5 %	99	6 %

Kilde: Database for statistikk om høgere utdanning, NSD/KD.

Kommuner med sysselsettingsvekst 2006-2016.

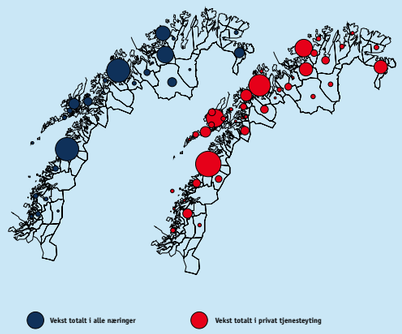

Kilde: SSB og egne beregninger.

Flere i arbeid

En stadig større andel personer i arbeidsfør alder er ikke yrkesaktive. NAV-reformen har til hensikt å legge forholdene til rette for å få flest mulig av disse ut i arbeid. Samtidig skal reformen sørge for en effektiv behandling av de som fortsatt skal motta trygd eller stønad. Utfordringen for NAV blir å slå sammen tre etater til én effektiv enhet med fokus på arbeidsretting.

Sysselsettingen innenfor offentlig sektor utgjør en betydelig større andel i Nord-Norge enn i landet som helhet. Offentlig sektor blir dermed i større grad en buffer mot nedgangskonjunkturer for landsdelen enn for landet. Samtidig har den store offentlige sektoren bidratt til at Nord-Norge ikke har fått like stor uttelling av oppgangskonjunkturene. De senere år er imidlertid sysselsettingen i denne sektoren i landsdelen noe redusert, gjennom effektivisering, privatisering og ulike reformer.

Den nye arbeids- og velferdsforvaltningen (NAV)

NAV-reformen er en av de betydeligste forvaltningsreformer på svært lenge. Den representerer en ny institusjonsdanning og en desentralisering av tjenestetilbud i en meget ressurskrevende sektor. Etaten har 12.000 ansatte over hele landet og har nesten hele folket som brukere. Den forvalter rundt en tredjedel av statsbudsjettet gjennom arbeidsledighetstrygd, attføring, pensjoner, barnetrygd og kontantstøtte - for å nevne de viktigste ordningene.

Første ledd i reformen er allerede iverksatt etter at A-etat og Trygdeetaten opphørte første juli i år. En ny etat, Arbeids- og velferdsforvaltningen er under utvikling og utbygging. Fram til 2009 skal det gradvis bygges opp en førstelinjetjeneste. Her går de to tidligere statsetatene sammen, i et forpliktende og avtalefestet partnerskap, for å opprette felles kommunale arbeids- og velferdskontorer. Ved utgangen av 2009 skal alle kommuner ha sitt NAV-kontor. Hensikten er å desentralisere, forenkle, samordne og effektivisere tjenestetilbudet.

De nye velferdskontorene skal ivareta de statlige etatenes tidligere arbeidsområder og som et minstekrav; kommunenes oppgaver etter sosialtjenesteloven – økonomisk sosialhjelp og rådgivning. Omfanget kan gå ut over minimumskravet slik at tjenesteinnholdet vil kunne variere fra kommune til kommune. Reformen tar sikte på å få frem en mer effektiv forvaltning gjennom et nært samarbeid mellom kommunene og de tidligere statsetatene. I tillegg har reformen klare sosialpolitiske målsettinger og kan derfor også betraktes som en sosialpolitisk reform. Reformen skal fremme større arbeidsdeltakelse, redusere forbruket av trygdeytelser og hindre sosial utestenging. Et uttalt hovedmål er å komme kasteballproblematikken, med endeløse henvisninger etatene imellom, til livs.

Bakgrunn

Reformen er et forsøk på å forebygge og finne mer effektive løsninger på samfunnsproblemer som er i ferd med å komme ut av kontroll. Ordningen må også sees i sammenheng med forslag i to andre store reformer som er på beddingen. Den ene er pensjonsreformen, som nylig ble fremmet av regjeringen. Den andre er sykelønnsordningen, som det nå forhandles om. Bakgrunnen for NAV-reformen er alvorlig. En av de viktigste sosialpolitiske utfordringene har i mange år vært å få kontroll med veksten i antall uførepensjonister. Dette er dels motivert ut fra ønsket om å begrense kostnadene, men i det siste også ut fra et fremtidig behov for flere arbeidende hender. Utfordringene illustreres enkelt gjennom noen tall. Antall uførepensjonister ble bortimot fordoblet fra 159.700 i 1980 til 326.200 i 2006. Den sterke veksten medførte en tredobling i utgiftene til uførepensjon fra 1980 til 2006. For 2007 er det satt av 51 mrd kr til finansiering av uføretrygden.

Det er også viktig å trekke inn sykefraværet fordi langtidssykemelding ofte viser seg å være et skritt på veien mot uføretrygding[24]. Fra 1980 økte antall sykepengetilfeller med rundt 40% til 529.200 i 2005.

Nøkkelindikatorer, Offentlig sektor.

	Sysselsettings-endring	Sysselsetting-sandel	Sysselsetting 2005
Nordland	-0,6 %	40,5 %	43620
Troms	-0,2 %	44,6 %	33620
Finnmark	-0,9 %	44,4 %	15146
Nord-Norge	-0,5 %	42,6 %	92 386
Hele landet	0,5 %	34,2 %	784860

Kilde: SSB.

Tabell 1 Antall og type av klienter ved utgangen av 2004 under NAVs` ansvarsområde i aldersgruppen 16-74 år i Nord-Norge.

	Kvinner	Menn	Totalt
Bruttoledige	4018	6789	10807
Attføring	4036	3961	7997
Uførepensjonister	20591	15622	36213
Alderspensjon 62-74 år	13546	12384	25930
Totalt 16-74 år	42191	38756	80947

Kilde: Spesialtabeller, SSB 2006.

Aldersfordelingen i 2005 og fremskrevet aldersfordeling i 2025.

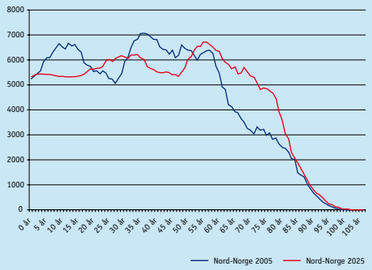

Kilde: SSB og egne beregninger.

Befolkningen blir stadig eldre, og antallet alderspensjonister øker sterkt fremover.

Sykedagsverk utgjør nå rundt 8% av avtalt arbeidstid. Veksten i antall uførepensjonister og langtidssykemeldte har de siste tiårene vært sterkere enn befolkningsveksten alene skulle tilsi. Dette har ført til større press på folketrygden. Det er et paradoks at økningen har skjedd samtidig med økonomisk vekst og økende levealder.

Viktige klientgrupper

NAV-kontorene har hånd om fem store trygde- og stønadsgrupper. Det dreier seg om arbeidsledighetstrygden, uførepensjon, alderspensjon, økonomisk sosialhjelp og stønad under attføring. Ser vi bort fra økonomisk sosialhjelp, var antallet klienter i Nord-Norge på rundt 116.000 person-er i 2004. Dette utgjorde nær 1/3 av befolkningen over 15 år. Holder vi oss til de mellom 16 og 74 år gjelder dette rundt 81.000 personer. Av disse var bare 26.000 alderspensjonister, mens hele 55.000 var utenfor arbeidslivet enten som stønadsmottakere eller trygdede. 36.213 av disse var uføretrygdede, mens nær 19.000 enten var ledige, på arbeidsmarkedstiltak eller på attføring.

Perspektiver fremover

Den sterkeste økningen i NAVs klientgruppe vil de nærmeste årene komme blant alderspensjonistene. Veksten begynn-er for alvor i 2010, i hovedsak som en direkte følge av endret alderssammensetning i befolkningen, men også som en følge av tidlig pensjonering, eksempelvis gjennom AFP-ordningen. De direkte følgene av den demografiske utviklingen fram til 2025 ser man i grafen. Et eksempel kan illustrere prosessen: De seks største byene i Nord-Norge vil få en befolkningsvekst på ca 12% fram til 2025. Samtidig vil befolkningen fra 60-66 år øke med nær 50%, aldersgruppen 67-79 år med nær 80%, mens antallet personer over 80 år vil stige med 40%. En stor andel av den siste aldersgruppen er normalt sett pleietrengende. Dermed vil vi stå overfor en voksende finansieringsbyrde med sterkt stigende omsorgsutgifter de kommende år. Behovet for arbeidskraft innenfor omsorgsyrkene vil selvsagt også stige. Siden slike omsorgstjenester i liten grad kan rasjonaliseres, vil en stadig større del av arbeidsstyrken etter hvert bli opptatt med pleie av gamle.

Et høyt prioritert mål er derfor å reaktivere trygdede gjennom ulike grep - ikke bare å stanse veksten i uføretrygdingen. En første forutsetning for dette er nærhet til klientene, og etableringen av kommunale velferdskontorer vil være en viktig suksessfaktor. En rekke evalueringer det siste tiåret har vist at manglende koordinering og oppfølging av etatens klienter var en akilleshæl i det gamle systemet[25]. Også ulike prosedyrer og kulturforskjeller hemmet et effektivt samarbeid. Integrerte kontorer er i tråd med gitte anbefalinger for å øke effektiviteten og treffsikkerheten i saks- og klientbehandlingen. Å virkeliggjøre en integrert ny etat er imidlertid ingen enkel sak. Det vil ta tid å smelte sammen ulike etatskulturer og å bygge opp nye praksiser i hovedsak ved hjelp av personer fra de historiske etatene.

Nordområdesatsingen
- mer enn naturressurser og miljø?

Soria Moria erklæringen varslet sterkt fokus på Nordområdene. Statsbudsjettet for 2007 er regjeringens første mulighet til å realisere noen av målsetningene. Nordområdesatsingen i statsbudsjettet går i all hovedsak på ressurskartlegging i havområdene. Kun en liten andel settes av til å fremme samarbeid på tvers av landegrensene.

Statsbudsjettet og regjeringens Nordområdesatsing

Stoltenberg II regjeringen signaliserte sterkt at Nordområdene ville bli et av dens hovedprioriteringsområder da den tiltrådte for vel et år siden. I Soria Moria erklæringen heter det blant annet: "Regjeringen ser Nordområdene som Norges viktigste strategiske satsingsområde i årene som kommer". Det sies også: "Regjeringen vil styrke folk-til-folk samarbeidet mellom Norge og Russland, engasjement, informasjon og demokratisk deltakelse i det sivile samfunn, blant annet gjennom Barents-samarbeidet".

Som et signal på regjeringens satsing ble det tidlig i 2006 opprettet et Ekspertutvalg for Nordområdene, ledet av rektor ved Universitetet i Tromsø, Jarle Aarbakke. Statsbudsjettet for 2007 er regjeringens første anledning til å vise i hvilken grad den er villig til å realisere Soria Moria-målsettingene for Nordområdene.

Nordområdesatsingen i Statsbudsjettet

I statsbudsjettet for 2007 har regjeringen satt av 274 mill kr til det som kalles Nordområdesatsing. Pengene er hentet fra budsjettene til åtte ulike departement, og det nye er at midlene nå er samlet under en felles overskrift.

Det aller meste av midlene, nærmere bestemt 200 mill kr skal gå til forskning, kartlegging og forvaltningsoppgaver knyttet til naturressurser og miljø i havområdene utenfor Lofoten og videre nordover. Dette utgjør nesten 72% av nordområdesatsingen. Videre satses det på infrastruktur i form av økt tilstedeværelse i disse områdene (43 mill kr). Det går på overvåking for å forebygge ulovlig fiske (Kystvakta) og redning knyttet til fiskeflåten og eventuell oljevirksomhet gjennom styrking av helikopterredningsbasen i Bodø. Rundt 15% av midlene går til dette. Samarbeid over landegrensene, som var et prioritert tema i Soria Moria, får 30 mill kr av midlene. De siste 10 mill kr går til institusjoner som skal håndheve Finnmarksloven og annen utmarksforvaltning i Finnmark.

Det er med andre ord ressursene "offshore" i Nord-Norge som prioriteres framfor samfunnene "onshore" i denne første realiseringen av regjeringens nordområdesatsing.

Statsbudsjettet for 2007 utover Nordområdesatsingen

Statsbudsjettet for 2007 varsler ingen store løft for noen spesifikke deler av landet. Det legges heller ikke opp til store omlegginger av den økonomisk politikken. Blant de største satsingsområdene finner vi barnehager, grunnskolereformen, kulturløftet og styrking av kommune-økonomien. Personbeskatningen gjøres litt mer progressiv, ved at inntekter over 1 mill kr skattlegges sterkere, mens inntekter mellom 150.000-200.000 kr slipper med mindre skatt.

Ser vi på områder med betydning for næringsutvikling får de direkte støtte eksempelvis gjennom kommunesektorens støtte til næringsutvikling, offentlige program og bevilgninger til næringsutviklingsprosjekt. Indirekte støtte kommer i form av midler til utbygging av fysisk infrastruktur og til FoU-aktiviteter.

På landsbasis økes midlene til distrikts- og regionalpolitikken med vel 10% sammenlignet med 2006. Da ser vi bort fra kompensasjon for bortfall av differensiert arbeidsgiveravgift. En konsekvens er at fylkeskommunen kan prioritere mer midler til bedriftsutvikling gjennom Innovasjon Norge. Nordland og Finnmark får 18 mill kr hver til spesifiserte næringsrelaterte tiltak under Verdiskapingsprogrammet. Finnmark får også 7,7 mill kr til Reindriftens Utviklingsfond. I Troms blir direkte støtte kanalisert til forskningsbaserte bedrifter. Holdingsselskapet for marin næringsrettet forskning blir etablert i Tromsø og får 2 mill kr. Torskeavlsprogrammet ved Fiskeriforskning får 25 mill kr, mens kunnskapsbedriftene i Polarmiljøsenteret får en bevilgning over Statsbudsjettet på 7 mill kr.

Dette signaliserer at Tromsø blir sett på som et senter for forskningsbasert næringsutvikling. Nye næringer vokser frem i Finnmark samtidig som tradisjonelle næringer som reindrift fortsatt støttes. For Nordlands del legges det få føringer på næringsutviklingen gjennom statsbudsjettet.

Støtten til Universitet og høgskoler i de tre nordligste fylkene er vel 600 mill kr til Nordland, nesten 1,5 mrd kr til Troms og 230 mill kr til Finnmark. I tillegg kommer midler til forskning kanalisert gjennom Norges Forskningsråd. Det legges opp til å styrke forskningen nasjonalt ved at Fondet for Forskning og Nyskaping blir tilført 10 mrd kr i 2007. Avkastningen, som er øremerket til forskningsformål, vil først komme forskningsmiljøene til gode fra og med 2008.

Innenfor fysisk infrastruktur legges det opp til en stor satsing på jernbanen. For Nord-Norge betyr det at Nordlandsbanen mellom Grong og Fauske får ny fjernstyring, og at utbedringer settes i gang på Ofotbanen. Midlene til Ofotbanen er ikke nærmere spesifisert. Det satses ikke på jernbane fra Nord-Norge mot våre naboland, som Russland. Det satses heller ikke på noen større havneutbygging med sikte på økt internasjonal handel i nordområdene. Den tydeligste satsingen på infrastruktur som kan fremme handelen i Nordområdene er at det gis 80 mill kr til utbedringer av Stamvegen mellom Nordkjosbotn og Kirkenes. Den er viktig for næringslivsaktører som satser på vegtransport for varer som skal selges til Russland. Også stamvegprosjektet E10 Lofotens fastlandsforbindelse, som er bevilget 270 mill kr, er viktig for å få transportert varer ut av regionen til større markeder. Samlet sett er det tvilsomt om dette sies å være en satsing på økt handel i Nordområdene.

Og hva nå?

At Nordområdesatsingen har fått sin egen bevilgning i stasbudsjettet er et signal om at innholdet i Soria Moria erklæringen er mer enn bare fagre ord. Nordområdesatsingen for 2007 fremstår imidlertid mer som en satsing på Nordområdene enn i Nordområdene. Mye av midlene som er definert som Nordområdesatsing vil bli brukt av forskningsmiljø og næringsaktører i andre deler av landet. Her er det et spenningsfelt mellom det å bruke eksisterende kunnskapsmiljø, som ofte befinner seg sørpå, og å bygge opp nye miljø nærmere områdene det forskes på. Som sagt skal det ikke i denne første omgangen forskes så mye på forholdene i Nord-Norge, inkludert relasjonene til Russland og andre arktiske nasjoner. Men, et statsbudsjett gjør ingen hel Nordområdesatsing. Satsingen er med dette budsjettet antageligvis bare i en startfase. Derfor er det viktig at næringsliv og kunnskapsmiljø i landsdelen benytter det økte fokuset som Nordområdesatsingen har satt på Nord-Norge til å vise hva som trengs for å få fart på de landbaserte aktivitetene og samhandelen med Russland.

Soria Moria.

Statsbudsjettet 2007

Forskning

- Kunnskapsdepartementet/Norges Forskningsråd:
  - 288 mill kr. til polarforskning for 2007-2010. 80 mill for 2007
  - 15 norskledete prosjekt av disse er 4 nordnorske forskningsmiljø
- Øvrige departement (Nordområdesatsingen):
  - 8 tiltak til en foreslått sum på 52,5 mill kr er forskningsrelatert

Samferdsel

- Jernbaneformål: 7,1 mrd kr
  - Jernbaneverket får nesten 1 mrd kr ekstra sammenlignet med 2006
  - 115 mill til fjernstyring på strekningen Grong-Bodø
  - Vedlikeholdsarbeid på Ofotbanen
- Veiformål: 14,84 mrd kr
  - Statens Vegvesen får 1,2 mrd kr ekstra sammenlignet med 2006
  - Veitiltak for til sammen 570 mill kr i Nord-Norge spesifisert med beløp
  - I tillegg kommer tiltak som ikke er prioritert med beløp

Distrikts- og regionalpolitikk

- Overføringer til kommunene og fylkeskommunene økes med 5%
- Økte muligheter for fylkene til å støtte bedriftsutvikling gjennom Innovasjon Norge
- Kompensasjon til områder som ikke får gjeninnført differensiert (lavere) arbeidsgiveravgift
- 50 mill kr i småsamfunnssatsing
- 30 mill kr til Norwegian centre of Expertise
- 16 mill kr til kvinner og entreprenørskap
- 15 mill kr til kultur og næring

Energi

- 70 mill kr til geologisk kartleggingsarbeid (innsamling av seismikk) i Barentshavet
- 46,5 mill kr til energiomlegging (0,2% av OED sitt budsjett før lånetransaksjoner)
- De største postene er forskning og teknologiutvikling, infrastruktur for naturgass og internasjonalisering av petroleumsvirksomheten (1302,5 mill kr) og CO2 ren sing på Kårstø (720 mill kr)

Offentlige oppgaver

- Kystvakta i Nord-Norge blir styrket med en spesifikk bevilgning på 17 mill kr
- Rednings- og helikopterbasen i Bodø blir utvidet til døgnkontinuerlig vakt og styrket med en spesifikk bevilgning på 16,5 mill kr
- Styrking av Forsvarets evne til oppgave løsning, med vekt på tilstedeværelse og suverenitetshevdelse i nord, noe som følges opp med økte, men ikke angitte, bevilgninger til forsvarsaktivitet i nord
- 10 mill kr til oppfølging av Helhetlig forvaltningsplan for Barentshavet

Nordområdene

Nordområdesatsingen er den viktigste strategiske satsingen for Regjeringen Stoltenberg II. I Statsbudsjettet for 2007 stadfestes det i form av en såkalt Nordområdesatsing som beløper seg til 274 mill kr.

Det internasjonale Polaråret	80 mill
Geologisk kartlegging	70 mill
Mareno; marin arealdatabase	24 mill
Seabird Population Mgmt	15 mill
Forvaltningsplan Barentshavet	10 mill
Kystvakt og overvåking fiske	27 mill
Redningshelikopterbasen	16 mill
Samarbeid Arktis og Russland	10 mill
Presse, kultur og informasjon	10 mill
Barents 2020	10 mill
Finnmarkskomm/Utmarksdomstol	10 mill
Samlet budsjett	274 mill

SpareBank 1 Nord-Norge

www.snn.no